

Lytiškumo ugdymo situacijos apžvalga: Orientyras lytiškumo ugdyme

Projekto vadovė: **Deimantė Adamonė**

Projekto savininkė: **Eglė Došienė**

2023 09 05

SVEIKI,

Džiugu, kad atsivertėte *Lytiškumo ugdymo orientyrą*. Šioje apžvalgoje pateikiama informacija yra siekiama atkreipti tų visuomenės narių dėmesį, kurie, savo vykdoma veikla ar vedami asmeninės motyvacijos, gali ir turi prisidėti prie jaunuolių lytiškumo ugdymo puoselėjimo.

Nuo 2023 metų rugsėjo mėnesio Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos yra įpareigos vykditi [Gyvenimo įgūdžių ugdymo programą](#), kurioje yra siekiama skirti laiko ir lytiškumo ugdymo įgyvendinimui. Šiame leidinyje pateikiama informacija yra puikus orientyras, leidžiantis mokyklų vadovams, mokytojams, su jaunimu dirbantiems, tėvams/įtėviams/globėjams, geriau suprasti lytiškumo ugdymo švietėjų tinklą, identifikuoti mitus, susijusius su lytiškumo ugdymu ir pasirinkti tinkamiausią sprendimą jaunuolių ugdymui lytiškumo temomis.

Nuoširdžiai tikiuosi, kad jei kyla dvejonių **ar** ir **koks** lytiškumo ugdymas yra reikalingas Jūsų vaikams, mokiniams ar kitiems jaunuoliams:ėms, su kuriais bendraujate - šis orientyras padės rasti atsakymus.

Įtraukaus skaitymo!

Jei turėtumėte pastebėjimų ar klausimų, bendraukime.

„Leiskim žmonėm būti žmonėmis.“ (R. Pučaitė)

Deimantė Adamonė
Projektų vadovė

 [LinkedIn](#)

 +370 621 59200
 budeite@gmail.com

 [Kurklit.lt](#)

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. VIEŠOSIOS KONSULTACIJOS IR JŲ DALYVIAI.....	4
2. KAS TAS LYTIŠKUMAS?.....	7
3. LYTIŠKUMO UGDYMO SKLAIDĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI.....	8
3.1. Istoriniai patyrimai.....	8
3.2. Socializacija visuomenėje.....	9
3.3. Globalūs iššūkiai.....	10
3.4. Asmeninės nuostatos.....	11
4. LYTIŠKUMO UGDYMO SITUACIJA LIETUVOJE.....	12
4.1. Ar matote skirtumą tarp lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo?.....	12
4.2. Kokias lytiškumo ugdymo temas aprėpiate mokymų metu?.....	18
4.3. Kaip būtų galima gerinti lytiškumo ugdymo situaciją?.....	22
4.4. Su kokiais iššūkiais susiduriate įgyvendindami lytiškumo ugdymą?.....	23
4.5. Kaip yra žvelgiama į LGBT+ bendruomenę lytiškumo ugdymo kontekste?.....	26
4.6. Kaip vertinate Mamų/Tėvų/Globėjų atliekamą vaidmenį lytiškumo ugdyme?.....	29
4.7. Kaip galima pasiekti sąlyčio taškų tarp skirtingų lytiškumo ugdymo krypčių?.....	32
5. Lytiškumo ugdymo <i>pėdsakai</i> kitose veiklose.....	33
REKOMENDACIJOS.....	36
PRIEDAI.....	37
INFORMACIJOS ŠALTINIAI.....	50

ĮVADAS

Lietuvoje lytiškumo ugdymo tema vis dar kelia pasipriešinimą tarp įvairių visuomenės grupių: tėvų/įtėvių ir globėjų, švietimo sistemoje dirbančių, lytiškumo ugdymą vykdančių ir kitų. Bendro dialogo nebuvimas, prisideda prie tokių iššūkių atsiradimo, kaip:

- klaidingo suvokimo apie lytiškumo ugdymo turinį;
- lytiškumo ugdymo prieinamumo jaunuoliams:ėms ribojimo;
- lytiškumo ugdymo, kaip priemonės, nepriskyrimo tokioms prevencinėms programoms, kaip seksualinio priekabiavimo, smurto prevencijos, pozityvaus savo kūno priėmimo ir kitoms.

Siekiant spręsti šiuos iššūkius, buvo išsikelti šie uždaviniai:

1. apžvelgti lytiškumo sąvoką bei veiksnius, dariusius/darančius poveikį lytiškumo ugdymo sklaidai;
2. įvardinti dviejų lytiškumo ugdymo krypčių *veikėjus*, šių krypčių lytiškumo ugdymo esamą ar siektiną turinį bei iššūkius, su kuriais susiduria;
3. pateikti skirtingų lytiškumo ugdymo krypčių *sąlyčio* taškus;
4. nurodyti organizacijas/asmenis, kurie savo vykdoma veikla netiesiogiai prisideda prie lytiškumo ugdymo įgyvendinimo;
5. įvardinti rekomendacijas, kurių įgyvendinimas leistų prisidėti prie vaikų ir jaunimo lytiškumo ugdymo sistemos stiprinimo.

1. VIEŠOSIOS KONSULTACIJOS IR JŲ DALYVIAI

2023 metų balandžio 6 - birželio 30 dienomis vyko viešosios konsultacijos su lytiškumo ugdymo *veikėjais*. Visų pirma, buvo identifikuoti asmenys, kurie viešojoje erdvėje save pristatė lytiškumo ugdymo vykdytojais. Pokalbių metu, naudojant „sniego gniūžtės“ atrankos metodą, buvo įvardinti asmenys, valstybės institucijos, asociacijos, nevyriausybinės organizacijos, nuomonės formuotojai, kurie savo vykdoma veikla prisideda prie lytiškumo ugdymo (ne)sklaidos. Viso su viešųjų konsultacijų dalyviais atlikta 24 pusiau struktūruoti interviu. Vieno iš jų metu, atsakymai buvo pateikiami raštu, kitos konsultacijos metu – pokalbio įrašas nepadarytas, dėl susitikimo metu apžiūrimų metodinių priemonių. Žemiau yra pateikiami viešųjų konsultacijų dalyviai abėcėlės tvarka.

1. **Airida Andrulė**. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, Pagalbos vaikams ir šeimoms skyriaus vyriausioji specialistė.
2. **Martynas Asakavičius**. Lytiškumo ugdymo lektorius.
3. **Roberta Avramenko**. Socialinio darbo bakalaurė (VU), šiuo metu studijuojanti psichologiją (VU). Vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos kuruojamo projekto „Multidimensinės šeimos terapijos“ koordinatorė, terapeuta. Roberta turi septynių metų patirtį darbe su jaunimu.
4. **Jolanta Baranauskienė**. Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus miesto penktojo policijos komisariato vyriausioji tyrėja.
5. **Rugilė Butkevičiūtė**. „Ribologija“ bendrąkūrėja, moterų teisių aktyvistė.
6. **Dr. Ieva Daniūnaitė**. Klinikinė psichologė ir socialinių mokslų daktarė. Paramos vaikams centre vykdomos programos „Vaikystė be smurto“ vadovė. Koordinuoja kompleksinės pagalbos teikimą nuo smurto nukentėjusiems vaikams ir jų šeimoms, veda mokymus ir teikia konsultacijas specialistams, koordinuoja smurto prevencijos projektus, yra prevencinių programų ir leidinių bendraautorė.
7. **Paulina Drėgvaitė**. Kino kuratorystės (Edinburgo universitetas) ir Lyčių studijų ir praktikos (Geteborgo universitetas) magistrė. Lietuvos žmogaus teisių centro Švietimo veiklų vadovė. Paulina koordinuoja švietimo veiklas, veda mokymus lyčių lygybės, nediskriminavimo, saugios aplinkos kūrimo ir kitomis temomis. Prisideda prie metodikų ir įrankių kūrimo. „Nepatogaus kino klasės“ vadovė.
8. **Domas P. Fabijonas**. Psichologijos bakalauras (VU). Dirbo „Soc. Vaikų kaime“ socialinio darbuotojo padėjėju su jaunuoliais, esančiais globoje bei linkusiais į deviantinę veiklą, o šiuo metu yra multidimensinės šeimų terapijos specialistas, Vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos kuruojamame projekte.

9. **Akvilė Giniota.** Lytiškumo ugdytoja, „Ne Kopūstų Vaikai“ autorė, VU ugdymo mokslų doktorantė.
10. **Kęstutis Grumodas.** Sociologijos magistrantas (VU). Studentų judėjimo „Šauksmas“ narys.
11. **Lina Januškevičiūtė.** Raidos psichologijos bei vaikų ir paauglių psichologijos magistrė. Sertifikuota ACET UK „Teaching relationships and sex education“ edukatorė. „Įvairovės ir edukacijos namų“ vadovė. Lytiškumo ugdymo, žmogaus teisių ekspertė, mokymų lektorė. Veda mokymus, paskaitas, užsiėmimus paaugliams, pedagogams (-ėms), švietimo pagalbos specialistams (-ėms), tėvams. Kuria metodikas, gaires apie lytiškumo ugdymą. Priklauso Vilniaus miesto savivaldybės Žmogaus teisių komisijai.
12. **Antanas Jonušas.** Istorijos ir pilietiškumo pagrindų mokytojas. Lytiškumo ugdymo užsiėmimų lektorius.
13. **Simas Jūronas.** Baigė teologijos studijas ir šiuo metu yra Jaunimo lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai programos „Pažink save“, koordinatorius.
14. **Elena Kosaitė-Čypienė.** Lietuvių filologijos (VU) ir švedų filologijos (VU) bakalaurė, teisės magistrė (VU). Natūralaus šeimos planavimo simptomterminio metodo *Sensiplan* mokytoja. Natūralaus šeimos planavimo asociacijos vadovė. Jaunimo lytiškumo ugdymo programos „Mano vaisingumas yra svarbus“ vadovė. 2018 m. organizacijos „Reach for change“ nominuota projekte „100 socialinių inovacijų ateinančiam šimtmečiui“. Šis projektas skirtas pastebėti pačias geriausias ir labiausiai įkvepiančias socialines inovacijas iš Baltijos ir Šiaurės šalių, galinčias padaryti didelį pokytį regione.
15. **Ugnė Klingerė.** Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, Pagalbos vaikams ir šeimoms skyriaus vyresnioji patarėja.
16. **Esmeralda Kuliešytė.** Gydytoja akušerė ginekologė. Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacijos vadovė, lytinio švietimo ekspertė ir mokytoja.
17. **Dr. Agnė Laskytė.** Biomedicinos mokslų daktarė. Kauno Herojaus pradinės mokyklos psichologė, Kriminalinės žvalgybos mokymo centro lektorė ir įvairių mokymo programų, skirtų pareigūnams, bendraautorė. Andragogikos, tarpusavio santykių, vadovavimo ir personalo atrankų, bendravimo psichologijos specialistė. Lietuvos psichologų sąjungos narė. Taip pat, kuria Facebook ir Instagram puslapio „Dideli vaikai“ turinį, kuris skirtas tėvams, globėjams, mokytojams ir kitiems su vaikais dirbantiems specialistams.
18. **Jevgenijus Liepis.** Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Viešosios tvarkos valdybos Prevencinės ir administracinės veiklos skyriaus viršininkas.

19. **Žydrūnė Marčiulionienė.** Edukologijos ir Šeimotyro magistrė (VDU). Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos koordinatė. Dirbusi ikimokykliniame ugdyme, gimnazijoje. Kaišiadorių savivaldybės Šeimos komisijos narė, Smurto artimoje aplinkoje prevencijos komisijos narė. Kaišiadorių rajono Antano Baranausko gimnazijos Tarybos pirmininkė.
20. **Dr. Natalija Mažeikienė.** Vytauto Didžiojo Universitete Socialinio darbo katedroje dirba profesore. Turi socialinių mokslų (edukologijos) daktaro laipsnį. Daugiau nei dvidešimt metų dirba lyčių studijų srityje ir dėsto studentams lyčių lygybės temomis. Dr. N. Mažeikienė įgyvendino įvairius tarptautinius projektus, susijusius su lyčių lygybe. Dalyvavo Horizonte 2020 programos projekte SPEAR, siekdama stiprinti lyčių lygybės institucionalizavimą universitetuose. Koordinavo Erasmus+ CBHE projektą GeSt apie lyčių lygybės studijų diegimą Ukrainos, Maroko ir Tuniso universitetuose. Paskelbė daugiau nei 100 publikacijų, tarp jų kelias monografijas bei mokymo priemones.
21. **Kęstutis Mikolajūnas.** Tėvų Forumo tarybos pirmininkas. Koučingo specialistas, karjeros konsultantas.
22. **Prof. dr. Birutė Obelenienė.** Socialinių mokslų (edukologija) daktarė, profesorė. VDU Katalikų teologijos fakulteto dėstytoja, Santuokos ir šeimos studijų centro vyriausioji mokslo darbuotoja. Bendro aukštųjų mokyklų vadovėlių „Lytiškumo ugdymo etika“ ir „Vaisingumo pažinimas bei natūralus šeimos planavimas“ sudarytoja ir bendraautorė, monografijos „From birth control to self-awareness and free decision making“ autorė, „Šeimotyros“ (magistro studijos) programos vadovė.
23. **Vilma Paliaukienė.** Globos namų „Užuovėja“ vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centro psichologė.
24. **Rūta Pučaitė.** Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto absolventė. VšĮ įvairovės ir edukacijos namų lytiškumo ugdymo edukatorė.
25. **Beata Veselienė.** Vilniaus Lietaus vaikų asociacijos vadovė.

2. KAS TAS LYTIŠKUMAS?

Siekiant geriau suprasti lytiškumo ugdymą kaip reiškini, svarbu įvardinti kas yra lytiškumas ir kaip jis pasireiškia žmogaus gyvenime. Biologiškai žmonės skirstomi į dvi pagrindines lytis – vyrus ir moteris – pagal reprodukcinę anatomiją ir fiziologiją. Lytiškumas, taip pat, turi psichologinių ir socialinių aspektų, įskaitant lyties vaidmenų, lyties identiteto ir lyties išraiškos suvokimą visuomenėje. Viešųjų konsultacijų metu, lytiškumo ugdymas buvo įvardintas taip:

„Kiekvienas žmogus iš prigimties yra lytiškas, vyras arba moteris, ir gyvena tos lyties gyvenimą. Tam tikri procesai, bent fiziologiniai procesai, yra susiję su buvimu tos lyties žmogumi. Lytiškumas apima visą žmogaus gyvenimą, daro įtaką jo veiksams, mintims, jausmams, norams, troškimams, svajonėms, savijautai, apima visą jo asmenybę. Seksualumas yra tik vienas iš lytiškumo raiškos būdų, lytiškumo realizacija per lytinius santykius.“

(E. Kosaitė-Čypienė)

[Vaiko teisių linijoje](#) lytiškumas įvardijamas kaip apimantis „daugelį žmogaus elgsenos aspektų, tarp jų ir lytinį tapatumą (identitetą), lytinę orientaciją, lytinę ir reprodukcinę sveikatą, lytinius santykius. Lytiškumą sudaro žmogaus vertybės, įsitikinimai, požiūris į save, kaip į vyrą ar moterį, į santykius su žmonėmis (per draugystę, prierašumą, meilę) ir kt.“

VDU mokslo tyrimų klasteris „Žmogiškųjų santykių tyrimai bioetikoje“ pristato [integralistinį žmogaus lytiškumo suvokimą](#). Pasak jų, asmuo nėra belytė būtybė. „Lytiškumas yra sudėtinė asmens dalis ir žmogaus lytiškumas yra vyriškas arba moteriškas. Prokreacinis elementas yra asmens gėris, o ne vien biologinė funkcija.“ Abu žmogaus lytiškumo elementai (prokreacinis - gyvybę perduodantis elementas ir meilę perduodantis - asmenis jungiantis elementas) - yra neatsiejami.

[Lytiškumo žodinėlyje](#) nurodoma, kad „lytiškumas – yra esminis asmens aspektas besitęsiantis visą gyvenimą nuo gimimo, ir apima lyties tapatybės, lyčių vaidmenų, seksualinės orientacijos, intymumo, malonumo ir reprodukcijos aspektus. Tai viena kompleksiausių asmens tapatybės dalių, nes jai įtakos turi psichologinių, socialinių, biologinių, politinių, istorinių, religinių veiksmų sąveika.“

Galime matyti, kad yra sutariama, jog kiekvienas iš mūsų esame lytiški ir mūsų savęs suvokimas, kaip tos lyties asmens, formuoja mūsų pasirinkimus, mūsų savęs raišką. Norint išsiaiškinti mūsų lytiškumo, kaip formuojamo darinio kilmę, sekančiame skyriuje pateikiami tam įtakos turintys elementai. Daroma prielaida, kad tai yra ir lytiškumo ugdymo sklaidai poveikį darantys veiksniai.

3 LYTIŠKUMO UGDYMO SKLAIDĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

Veiksnius, turinčius įtakos lytiškumo ugdymo sklaidai galima suskirstyti į istorinius patyrimus, socializaciją visuomenėje, globalius iššūkius ir asmenines nuostatas.

3.1. Istoriniai patyrimai

Seksualumas yra neatsiejama dalis mūsų lytiškumo, kuri yra sudėtinga bei daugialypė žmogaus, kaip savęs suvokimo savybė, susijusi su seksualine orientacija, tapatybe, seksualiniais jausmais, elgesiu. Yra daug fizinių (hormonai, fizinė sveikata, narkotinės medžiagos ar alkoholis), psichologinių (psichologinė būklė, anksčiau patirtos traumos arba patirtys, asmeninės nuostatos ir poreikiai), socialinių (socialinė aplinka), kultūrinių (kultūrinė aplinka) veiksnių, galinčių turėti įtakos žmogaus seksualumui. Foucault (1999) savo darbuose apie seksualumą sutinka, kad seksualumas yra svarbus veiksnys visuomenės valdyme ir kontrolėje, nes jis gali būti naudojamas kaip įrankis formuojant normas, elgesio taisykles, moralės principus, ribojant laisvę. Šis sociologas, tyrinėdamas kaip skirtingose epochose ir visuomenėse seksualumas buvo formuojamas, teigia, kad tai yra istoriškai ir kultūriškai kintanti sąvoka. Kaip teigia, dr. Mažeikienė:

„Dėl savo sovietinio palikimo ir dėl to, kas siejasi su krikščionybe, mes nesame pasirengę lytiškumo temai sieti su seksualumu. <...> Lietuva dėl tam tikrų istorinių aplinkybių neišgyveno ir nenuėjo kelio, ką praėjo kitos Vakarų šalys, kai dvidešimtojo amžiaus septintame-aštuntame dešimtmetyje vyko daug viešų debatų dėl jaunimo ir moterų seksualumo, kontracepcijos. <...> Tai mes šios stadijos nepraėjome. Išėję iš sovietinio režimo iš karto šokome į liberalųjį pasaulį. Viena vertus, patekome į rinkos ekonomiką, kur gavome seksualizuotą turinį medijose, kita vertus, lygiagrečiai vyko nacionalinio identiteto projektas, kai buvo stiprinamas patriarchalinis ir krikščioniškomis vertybėmis paremtas lyčių modelis, kas apribojo viešą kalbėjimą ir viešą diskursą apie seksualumą. Taigi, mes neišgyvenome visuomeninio plataus viešojo pokalbio ir diskusijų apie tai, kad seksualumas yra natūrali žmogaus gyvenimo sritis, kurios negali neigti. <...> tuo pačiu negali apsimesinėti, kad tam tikros grupės (jaunimas) seksualumo neturi ir negali turėti.“

Pasak lektorės, tai turi įtakos ne tik tam, kaip seksualumas yra konstruojamas viešajame diskurse, kaip kiekvienas iš mūsų jį suvokiame, bet ir atsispindi švietimo sistemoje. Vykdamas lytiškumo ugdymą, yra vengiama tokių temų, kaip seksualumas, seksualinė sveikata, seksualiniai sprendimai, privatus elgesys.

3.2. Socializacija visuomenėje

Temų, susijusių su lytiškumu vengimas ne tik, kad sudaro terpę atsirasti naujiems iššūkiams, bet prisideda ir prie šių iššūkių vešėjimo. Kaip teigia Pučaitė:

„Mes, kaip visuomenė esame tokioje pozicijoje, kad mes apie tai nekalbam ir to nėra. Bet tai yra. Nepilnamečiai patiria smurtą. Visokį: fizinį, emocinį, psichologinį, seksualinį. Paaugliai mylisi. <...> Vaikai susiduria su pornografiniu turiniu. Mums reikia šituos sakinius, kaip suaugusiems žmonėms, nebebijoti pasakyti. Ir kai mes nebebijosim kaip visuomenė, tada mes galėsime tas problemas spręsti. Nes kol mes jų bijom, tol mes jų niekada nespręsime.“

Tokiu atveju atsiduriame uždarame rate ir į vykstančius pokyčius visuomenėje nesugebame sureaguoti. Galima būtų teigti, kad tai yra nulemta žinių bei visuotinių diskusijų, apie lytiškumo aspektus, trūkumo. Kartu, norisi ieškoti būdų, leidžiančių ištrūkti iš šio neveiksnumo. Kaip sprendimo variantą, nuo ko reikėtų pradėti keisti vykstančią socializaciją visuomenėje, Butkevičiūtė įvardija lyčių stereotipus:

„Lyčių stereotipai yra toks raktas, kuris atrakina lytiškumo temas. <...> Viskas ateina iš lyčių lygybės, lyčių stereotipų: koks turi būti moters kūnas, koks turi būti vyrų kūnas, kokias funkcijas turi atlikti, kam jis yra skirtas, koks yra požiūris į jį ir taip toliau.“

Dr. Mažeikienės teigimu, lyčių vaidmenis formuoja tradicija, socializacija, ugdymas. Pasak jos:

*„Tam tikri lyčių vaidmenys, kaip stipri kultūrinė, istorinė struktūra, konsteliacija – sudėtingu būdu konstruojamas darinys. Lyčių vaidmenys kaip istorinė struktūra konstruojamos per kalbą, per tradiciją, per mąstymo formas ir tuo pačiu konstruojamos teisiniu ir politiniu būdu. <...> Mes matome tradicinius lyčių vaidmenis šeimoje – tai parodo, kad patriarchalinė santvarka vis dar yra stipri. Tai atspindi lyčių studijose aptariamą lyčių režimą/*gender regime* – šalyje arba kultūroje tam tikru laikotarpiu susidariusią savitą lyčių santykių, vaidmenų, institutų situaciją ir lytiškumo sampratos susidarymą.“*

Šią lyčių režimo sąvoką plėtojanti Butler (2010) teigia, kad lyčių režimas turi įtakos mūsų suvokimui apie lytis – kaip lytis yra sukuriama, išreiškiama kasdieniame gyvenime. Pasak šios tyrėjos, lytis yra socialiai konstruojamos ir mūsų suvokimas apie lytis nuolat kinta. Sociologai Berger ir Luckmann (1967) tvirtina, kad žmonės nepailstančiai konstruoja socialinę realybę, taip pat, ir lyčių vaidmenis, per savo kasdienes veiksmus, komunikavimą su kitais žmonėmis. Tokiu būdu, asmuo realybę interpretuoja remdamasis visuomenėje priimtinomis vertybėmis, normomis, situacijomis. Ir tai, kokie yra pateikiami lyčių vaidmenys, tokius asmuo ir įsisavina kaip savitus, priimtinius. Svarbu pabrėžti, kad sociologai tokias institucijas kaip šeima, religija, švietimas, įvardina galinčias konstruoti socialinę realybę, kurioje yra aiškiai įvardinama kaip žmonės turi elgtis bei kaip suvokti pasaulį. Tokiu būdu yra suteikiamas įrankis, leidžiantis ne tik formuoti lyčių vaidmenis, bet ir kontroliuoti jų (ne)raišką.

3.3. Globalūs iššūkiai

Siekis priešintis lyčių vaidmenų pokyčiams, ginti tradicinę šeimą, kaip tam tikrą konstruklą ir įvardinti priešais visus, kurie neatitinka tradicinės šeimos apibrėžimo (pvz., kitą lytinę tapatybę ar seksualinę orientaciją turinčius asmenis) – būdingas „anti-gender“ judėjimui¹, kuris yra pastebimas ir Lietuvos visuomenėje. Šio judėjimo apraiškos aptinkamos vakarų Europoje ir Šiaurės Amerikoje. „Anti-gender“ judėjimo šalininkams yra būdinga demokratijos ir šiuolaikinio mokslo kritika. Dr. Mažeikienė teigia, kad:

„tai eina iš stovyklos, kuri laikosi patriarchalinių nuostatų. Čia priešinamasi žmogaus teisėms ir sampratai, kas yra žmogaus teisės, kas yra moterų raiška arba žmogaus – moterų teisė į saugumą (smurto atveju), vaikų teisė į saugumą. <...> Šis „anti-gender“ judėjimas nepriima žmogaus teisių, kaip Vakarų demokratijos pagrindinės vertybės ir konstrukto.“

Lietuva, būdama Europos Sąjungos nare ir siekdama atitikti žmogaus teisių užtikrinimo standartus, susiduria su iššūkiais. Prie iškylančio pasipriešinimo žmogaus teisių įgyvendinimui gali prisidėti mūsų jaugusi komunistinės valstybės kontrolė kartu su politine represija, spaudos laisvės ribojimu. Kuomet, nebuvo paliekama laisvės asmeniuose ar šeimos santykių pasirinkimuose, saviraiškoje. Žlugus Sovietų Sąjungai, pradėjo formuotis demokratinė valstybės sistema. Šis procesas ne visuomet buvo sklandus, dažnam piliečiui sukeltis ekonominio nestabilumo ir kovos, už galios turėjimą, jausmus. O ką jau bekalbėti apie kultūrinius virsmus ar istorines traumas? Šių pokyčių išgyvenimas gali neigiamai nuteikti tiems procesams, kurie savyje yra užkodavę *kitoniškumą*, neįprastumą, naujumą. Tai galima įvardinti viena iš priešinosi lytiškumo ugdymui, kaip skatinančio šviesti apie reprodukcinės teises, lyčių stereotipus, lytinės tapatybės ir seksualinės orientacijos įvairoves, priežasčių. Kartu, bandant riboti šių pokyčių raidą lytiškumo ugdyme, yra siekiama tradicinių šeimos vertybių ir lyčių vaidmenų išlikimo ir gyvavimo.

---

¹ „Anti-gender“ judėjimus apibrėžia vienas svarbus vardiklis – tai priešinamasis socialinės lyties konceptui arba tam, ką jie vadina *gender* ideologija bei *genderizmu*. *Genderizmu* jie laiko politinę ideologiją, kuri neigia biologinę lyties kilmę. „Anti-gender“ šalininkų taikinyje atsiduria visi, kurie mano, kad šeimos gyvenimas, vyriškumas ir moteriškumas yra ne tik biologijos produktas, bet ir socialinis konstruktas, formuojamas per žmonių sąveikas ir bendravimą. „Anti-gender“ judėjimai tokį požiūrį laiko ataka prieš vadinamąsias „tradicines vertybes“ ir jas propaguojančius žmones. (A. Pakšytė, 2022)

3.4. Asmeninės nuostatos

Ilgą laiką Lietuvos visuomenėje ir švietimo sistemoje nebuvo skiriama dėmesio visuminio lytiškumo ugdymo įgyvendinimui apskritai, tad šie pokyčiai gali gluminti ir tuos, kurie vertina lytiškumo ugdymą kaip pozityvų ir reikalingą. Pasak dr. Mažeikienės:

„Trisdešimt metų buvo diegiama abstinencinė lytiškumo ugdymo programa, kuriai atstovavo lektoriai, susiję su krikščioniškomis organizacijomis ir Bažnyčia.“

Šiuo metu yra siekiama į lytiškumo ugdymo turinį įvesti temas, kurių nebuvo viešojoje erdvėje arba jos buvo traktuojamos kaip tos, kuriomis nevalia kalbėti. Gebėjimas priimti pokyčius ir keisti savo asmenines nuostatas nėra lengvas procesas. Forsell ir Astrom (2012) analizuodami priešinosi pokyčiams fenomeną teigia, kad žmogus priešinasis dėl skirtingų, bet tarpusavyje susipynusių motyvų. Visų pirma, žmogus linkęs priešintis pokyčiams, kai juos suvokia kaip grėsmę, nepastovumą, nežinomybę bei įprastos struktūros ir saugumo praradimą. Pokyčiai gali kelti įvairias baimes, kuomet nėra žinoma, kaip tai gali paveikti žmogaus ateitį, būseną, aplinką. Žmogus gali priešintis pokyčiams, kurie, jo nuomone, pažeidžia kultūrinės ir socialines normas. Suprantant priešinosi pokyčiams reiškinių, galime matyti iš to kylančius iššūkius, kurie neigiamai prisideda prie lytiškumo ugdymo sklaidos. Kaip pažymi Drėgvaitė:

„*Labiausiai norisi dirbti ten, kur yra gajos stereotipinės nuostatos, bet, žinoma, pasiekti, užmegzti ryšį ne visada pavyksta.*“

Kalbant apie lytiškumo ugdymą – yra labai svarbu suprasti žmonių turimą požiūrį į lytiškumo ugdymą kaip reiškinių. Weber (1997, 2009) tyrinėdamas nuostatų ir vertybių pokyčius susiejo tai su racionalizacija. Pasak jo, racionalizacija yra procesas, kuriame visuomenės veikla ir institucijos tampa vis labiau pagrįstos racionalių mąstymu, logika ir efektyvumu, o ne tradicijomis ir emocijomis. Vykstant šiam procesui, išauga tikimybė išgyventi „*prieštaraujančių vertybių konfliktą*“ – kuomet, atsiranda konfliktai dėl skirtingų tikslų, vertybių, tradicijų, motyvų susidūrimo, konkurencijos. Ši priešprieša kelia įtampą, sukuria neaiškumą žmonių elgesyje ir pasirinkimuose, kuomet, žmonės privalo spręsti, kurių vertybių turi laikytis. Visgi, svarbu akcentuoti, kad Weber neapibrėžia šių prieštaraujančių vertybių konfliktų vien tik kaip gėdingų, netinkamų. Pasak jo, šių konfliktų patyrimas vaidina svarbų vaidmenį kultūriniame ir visuomeniniame vystymesi, nes tai prisideda prie turimų vertybių persvarstymo, naujų normų bei nuostatų atsiradimo.

Akivaizdu, kad lytiškumo ugdymo proceso neįmanoma suprasti ir apibrėžti vienareikšmiškai, nes tiek šio proceso kūrimuisi ir vystymuisi, tiek požiūriui į jį, galime apčiuopti aibę veiksnių. Šiame plačiame reiškinyje, būtų labai nepatikima prisiimti poziciją, leidžiančią įvardinti, koks lytiškumo ugdymas turi būti prieinamas Lietuvos jaunuoliams. Tad, leiskite, sekančiame skyriuje, Jus supažindinti su Lietuvos lytiškumo ugdymo veikėjų įžvalgomis.

4. LYTIŠKUMO UGDYMO SITUACIJA LIETUVOJE

Šiame skyriuje viešųjų konsultacijų metu surinkta informacija yra pateikiama suskirsčius ją į dvi *stovyklas*. Pirmoje *stovykloje* atsiduria tie lytiškumo ugdymo **veikėjai**, kurie mano, kad yra esminis skirtumas tarp lytinio švietimo ir lytiškumo ugdymo. Antrajai – priskirti tų respondentų atsakymai, kurių įsitikinimu, tai yra tik sąvokų žaismas ir siekis išskirti dvi lytiškumo ugdymo kryptis. Tai buvo daroma **nesiekiant** sukurti polemikos², o labiau parodyti bendrus sąlyčio taškus. Visgi, šiose dvejose stovyklose išryškėja skirtumai lytiškumo ugdymo turinyje, požiūryje į jaunuolių ir LGBT bendruomenei priklausančių jaunuolių poreikius, susiduriamuose iššūkiuose.

Šis situacijos apžvalgos formatas yra pasirinktas siekiant atsiriboti nuo autorės turimų nuostatų, vertybių ir išlaikyti objektyvumą. Interviu metu buvo naudojami pusiau struktūruoti klausimai, tad visų pokalbių metu respondentams buvo užduodama dalis tų pačių bei dalis skirtingų klausimų. Įdomaus skaitymo!

4.1. Ar matote skirtumą tarp lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo?

„Yra labai svarbu įsivardinti ar tai yra ugdymas, ar tai yra švietimas. Jeigu mes kalbame apie vaikus, tai mes kalbame apie ugdymą. Ir čia tada lytiškumo ugdymas vienareikšmiškai turėtų būti neatsiejamas nuo gyvybės kultūros puoselėjimo, savęs pažinimo ir savęs, kaip asmens, vertingumo saugojimo, vaisingumo gėrio pažinimo ir jo saugojimo.“ (Ž. Marčiulionienė)

„Lytiškumo ugdymas prasideda nuo lytiškumo sampratos. Kokia samprata toks ir ugdymo turinys. Lytiškumas – pasaulėžiūrinis dalykas. Nėra lytiškumo be žmogaus, žmogaus prigimties samprata – antropologine, bet ne biologine prasme, lemia ir lytiškumo sampratą.“ (Prof. dr. B. Obelenienė)

„Lytiškumo ugdymo tema yra skaldanti ir žmonės renkasi puses. <...> Manipuliuojama sąvokomis, bandant diskredituoti lytiškumo ugdymą mokykloje. Lytiškumo ugdymo „priešininkai“ kalba apie neva politizuotą, ideologizuotą, „genderistinį“ lytinį švietimą mokyklose ir, kaip atsvarą tam siūlo kone sakralų, „šėimos vertybėmis“ pagrįstą lytiškumo ugdymą.“ (A. Jonušas)

² Polemika – ginčas, vieša diskusija, paprastai spaudoje, politiniais, visuomeniniais, literatūros ar kt. klausimais.

„Šiuo metu dažniausiai dominuoja dvi skirtingos lytiškumo sampratos, grįstos skirtingomis pasaulėžiūromis. Iš vienos pusės lytiškumas priimamas kaip duotybė – integruoto lytiškumo samprata, pagal kurią žmogus suprantamas kaip kūniškas lytiškas asmuo, kurio visos gyvenimiškos plotmės kūniškoji, psichinė, emocijos, jausmai, mintys sudaro visumą. Iš kitos, kaip paties susikonstruota – socialinis konstruktyvizmas. Paprasčiau sakant, esti integruoto (kai lytiškumas – duotybė) ir dezintegruoto lytiškumo sampratos. Dezintegruoto, išskaidyto lytiškumo sampratoje, kūnas suprantamas kaip atskiras nuo žmogaus, kai lytis atskirta nuo asmens, meilė nuo prokreacijos, lytinė tapatybė pasirenkama. Integruoto lytiškumo sampratoje – kūnas yra daugiau nei materialis tikrovė, nes mes komunikuojame kūnais, todėl kūniškumas ir lytiškumas, moteriškumas ir vyriškumas yra visą asmenį (ir kūną, ir mintis) apimanti tikrovė.

Taigi lytiškumas – giliai filosofinė kategorija, kuri lemia jo ugdymo turinį. Integruoto lytiškumo ugdymo dalis kalbanti apie žmogaus kūniškumą, prokreaciją, meilės išreiškimą kūnu, grindžiama rizikos vengimo modeliu. Dezintegruoto – rizikingo elgesio pasekmių žalos mažinimu, t.y. lytiniu švietimu. Lytinis švietimas yra neatsiejama dezintegruoto lytiškumo ugdymo modelio dalis.“ (Prof. dr. B. Obelenienė)

„Aš manau, kad mes apskritai turėtume kalbėti apie lytiškumo ugdymą, nes tas lytinis švietimas ganėtinai nebenaudojama. <...> Turėtų būti lytiškumo ugdymas ir, dar norėtusi pridėti, mokslu grįstas lytiškumo ugdymas. Kad jau turėtume šaltinius, kuriais remiamės ir panašiai. <...> Lytiškumas yra platesnio pobūdžio sąvoka, į kurią patenka tas pats intymumas, seksualumas. Daug kas galvoja, kad seksualumas susijęs su seksu. Ne, iš tikrųjų. Tai yra susiję su bendravimu, tai yra susiję su vertybėmis, su tuo, kaip aš jaučiuosi viduje, iš išorės, kaip aš transliuoju seksualumą, koks man yra mano seksualumas ir tai yra susiję su daugiau dalykų.“ (R. Butkevičiūtė)

„Mes labai atvirai kalbame apie lytinį potraukį. <...> Tai yra didžiulė gamtinė galia žmogui, egzistencinė galia nes yra rūšies išsaugojimo galia. Ji yra egoistinė galia. <...> Meilė yra santykis, savęs dovanojimas. Meilė yra ne duota, bet užduota. Tai, kas yra duota - tai lytinis potraukis, jausmai, emocijos. Kitaip sakant, mums duota jausmas ir jausmingumas. Tai meilės žaliava, iš kurios reikia susikurti meilę. Tu pasidovanoji žmogui. Ar tu gali pasidovanoti, jeigu tu pats savęs neturi? Nu negali. Tu turi pats save turėti, tu turi būti savo lytinio potraukio savininkas, valdytojas, šeimininkas. Lyg viskas labai paprasta. Taigi, integruoto lytiškumo ugdyme padedama tai suprasti. Lytinis švietimas net neturi minčių, kad reiktų valdyti kažkaip tai tą lytinį potraukį, įsisavinti, integruoti į save, integruoti į meilę.“

(Prof. dr. B. Obelenienė)

„Lytiškumo ugdymas ir lytinis švietimas labai skiriasi. Svarbiausias skirtumas tarp lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo yra tai, kas akcentuojama, nors temos iš pirmo žvilgsnio ir gali atrodyti panašios. Lytiškumo ugdymas akcentuoja pagarbą gyvybei, meilę, darnius ir ilgalaikius poros santykius, jų ugdymą, ištikimybę, lytinių santykių ryšį su naujos gyvybės pradėjimu bei atsakomybę tiek prieš save, tiek prieš kitą žmogų, tiek prieš galimą naują gyvybę. Lytiškumo ugdymo tikslas yra ugdyti brandžią asmenybę, gebančią kurti darnią šeimą. Lytiniame švietime lytiniai santykiai atsiejami nuo meilės ir nuo gyvybės pradėjimo, o akcentuojamas asmeninis pasitenkinimas, saugumas (nuo galimų neplanuotų pasekmių, lytiniu keliu plintančių ligų, lytinio smurto) bei lyčių įvairovės klausimai.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Žmogaus teisių perspektyvoje dirbančios organizacijos, mes, visada sakome, kad iš esmės, lytiškumo ugdymas ir lytinis švietimas yra sinoniminės sąvokos ir jos turi būti vartojamos sinonimiškai. Dėl to, kad šitie pavadinimai yra atskirti dėl vertybinių karų. <...> Nes, iš esmės, apie lytinius santykius tu gali kalbėti tik per reprodukcinę prizmę. Negali šnekėti apie tai, kad žmonės gali mylėtis maloniai. <...> Ir mes bandom tą lytiškumo ugdymo sąvoką susigrąžinti į žmogaus teisių perspektyvą.“
(L. Jaunuškevičiūtė)

„Kokie yra pagrindiniai lytinio švietimo raktiniai žodžiai? <...> Reprodukcinė sveikata, reprodukcinės teisės, malonumas, susitarimas, *gender*. Taigi, malonumas yra vienas lytinio švietimo kertinių žodžių. Malonumas nėra blogis. Blogai, kai jis išimamas iš visumos, atskiriamas nuo meilės ir kaip savitiksliis pastatomas centre.“

(Prof. dr. B. Obelenienė)

„Mūsų programa išsiskiria tuo, kad lytiškumą atskleidžiame remdamiesi dorovinio bei krikščioniško ugdymo vertybėmis. Siekiame atskleisti dalykų, susijusių su lytiškumu, prasmę bei esmę ir pasiūlome tam tikrus veikimo būdus. Pavyzdžiui, lytiniai santykiai iš esmės yra nuostabus sutuoktinių ryšį praturtinantis elementas, tačiau to nesūlome praktikuoti moksleiviams, taip pat, kaip pilnai (santuokiniu ryšiu) neįsipareigojusiems asmenims. Tokia mąstysena turi savo pagrindimą tiek loginiu, tiek psichologiniu, tuo labiau, dvasiniu lygmenimis.“ (S. Jūronas)

„Lytiškumo ugdymo abstinencinis modelis (*Abstinence-Only Education*) yra lytiškumo ugdymo kryptis, kuri aiškina, kad susilaikymas nuo lytinių santykių iki vedybų – geriausia seksualinio elgesio strategija. Pagal šią koncepciją jaunimą turime ruošti susilaikymui. Šis modelis numato, kad tiesiog, reikėtų neturėti lytinio gyvenimo. Iš to išplaukia, kad visos lytiškumo ugdymo strategijos yra susijusios su susilaikymo nuostata. Bet yra ir kitokių strategijų, kurios taikomos pasaulyje. Viena tokių nuostatų, kad mes esame žmogiškos būtybės, kurios turi seksualumą vienokia ar kitokia forma. Atsižvelgiant į tokią sampratą, lytiškumo ugdymas turi palaikyti

tokias seksualumo raiškos ir lytinio elgesio formas, kurios atitinka asmens emocinės, psichinės ir fizinės gerovės sampratą ir nekelia žalos tiek žmogui, tiek platesnei visuomenei. Taigi, asmenys lytiškumo ugdymo metu turi išmokti savo seksualumą ir lytiškumą reikšti tokia forma, kad ji nekenktų nei sau, nei kitiems. Šiuo atveju tai pragmatizmo ugdymo filosofijos nuostata – mes turime taikyti priemones, kurios padėtų mažinti potencialią žalą sau ir kitiems. Tai aprėpia tokias sritis kaip kontracepcija, lytiškai plintančių ligų prevencija, emociškai, psichiškai ir fiziškai saugaus su lytiškumu ir seksualumu susijusio elgesio raiška.“

(Dr. N. Mažeikienė)

„Kaip ir pasaulio sveikatos organizacija sako, seksas yra rizikos veiksnys. Jie [lytinio švietimo šalininkai] labiau žiūri iš to, kad yra lytiniu keliu plintančių ligų rizika arba nėštumo rizika.“ (K. Mikolajūnas)

„Negalime būti naivūs ir sakyti, kad kokie penkiolikos, šešiolikos metų paaugliai yra seksualiai neaktyvūs. Visgi, jeigu mes bijosime apie tai su jais kalbėti, tai gali turėti labai stiprių pasekmių, pavyzdžiui nuvesti prie nesaugaus lytinio santykiavimo, o tai gali sudaryti labai daug jiems problemų ateityje.“ (D.P. Fabijonas)

„Mes žiūrime iš vertybių pusės, kad yra rizika savo gyvenimą tiesiog išbarstyti. Lytinio elgesio pasekmės gali turėti negrįžtamas pasekmes visam gyvenimui. Todėl susilaikymas yra puiki saugi alternatyva. <...> Tos programos skatina anksčiau išbandyti, anksčiau turėti lytinius santykius – kas kelia riziką. Tarsi programa turėtų saugoti nuo rizikos, užsiimti prevencija, bet iš tikro ji ir pastumia. Nuo tam tikrų pasekmių tarsi apsaugo, bet į pačią rizikingą veiklą, turbūt, paskatina. <...> Mes labiau norėtume, kad būtų labiau skatinamas susilaikymas, ta prasme, skaistumo išlaikymas bent iki suaugusio, kai esi atsakingas priimti sprendimus apie intymius santykius ir galimas jų pasekmes.“ (K. Mikolajūnas)

„Reikia nėstumui prisiruošti. Prisiruošti ne kai tau penkiolika, bet kai tu suaugi ir turi mylimą žmogų, kuriuo pasitiki. Man yra geriau, kad aš jaunam žmogui pasakysiu: žiūrėk, kai tau keturiolika ir jeigu tu turi lytinių santykių, turi naudoti prezervatyvą.“ (L. Januškevičiūtė)

„Yra aptariamasi dvi rizikos – tai lytiniu keliu plintančios ligos ir nėštumas. Tarsi mes nesistengiame mažinti rizikingo veiksnio priežasties, pačių nesaugių lytinių santykių, bet mažiname jų galimą žalą, t.y. pasekmes. <...> Lytiškumo ugdymas – tai save suvokti kaip lytišką asmenybę, atsakingą asmenybę, atsakingus lytinius santykius planuoti ir juos turėti jaučiant atsakomybę už save ir už artimą socialinę aplinką.“ (K. Mikolajūnas)

„Viešoj erdvėj mes kovojam: nesakykim jauniems žmonėms apie apsaugos priemones, gink Dieve. Apie vaisingumą – kaip pagrindinę mūsų gyvenimo dalį. Bet tada, jeigu jaunas žmogus susilaukia vaiko, tai tada jis būna išsavinamas visokiais necenzūriniais žodžiais, nurašomas ir pasakoma, nu jau šito žmogaus gyvenimas yra sugadintas. Nu tai kurioj vietoj mes čia atliepiam jauno žmogaus poreikį?“
(L. Januškevičiūtė)

„Kas yra negatyvu lytiniame švietime – neigiama nuostata nėštumo atžvilgiu. <...> Sakoma nelauktas, netikėtas, nenorimas nėštumas. Šito iš viso neturi būt. Paauglių nėštumas ir viskas. <...> Todėl, kad nėštumas yra ne šiaip moters būseną nepatogi, o nėštumas yra vaiko laukimas. Negalima jų atskirti. Lytiniame švietime tas padaryta. Ir kas blogiausia – nėštumas suponuojama su lytiškai plintančiom ligom.“

(Prof. dr. B. Obelenienė)

„Manoma, kad lytiškumo ugdymo tikslas yra priversti mokinius galvoti vienaip ar kitaip. Bet taip nėra. Tikslas yra atverti tam tikras temas ir jomis kalbėti, įgauti žinių ir įgūdžių, ugdytis savo kritinį mąstymą. Atpažinti nuostatas, skirtingas perspektyvas ir kelti klausimus.“ (A. Jonušas)

„Mūsų organizacijos šešerių metų patirtis dirbant su vaikais įvairiose mokyklose visoje Lietuvoje rodo, kad paaugliai kur kas palankiau priima informaciją apie lytiškumą ir seksualumą, jei ją susiejame su jų pačių atsiradimo į šį pasaulį procesu bei jei apie lytinius santykius kalbame kaip apie ištikimos meilės raišką.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Žmogaus teisių teismas nurodė, kad mes čia, Europoje, turime demokratinę švietimo sistemą, kuri turi apimti įvairias pasaulėvokas ir įvairius rakursus ir lytiškumo tema nėra išimtis. Kai lytiškumas yra pliuralus, pliuralią pasaulėveiką reprezentuojantis, kai jisai puoselėja kritišką mąstyseną, tai jis yra kokybiškas lytiškumo ugdymas. Kuris, dargi, yra demokratiškas ir, man čia dar norisi papildyti prie to pliuralumo ir kritiškumo principų tai, kad jaunas žmogus neturi akiai perimti kažkieno vertybių, kažkieno moralės, kažkieno įsitikinimų. <...> Kritiškai analizuojant tas lyties pjūvio temas, jaunas žmogus turi įgyti savimonę.“ (A. Giniota)

„Lytinio švietimo tikslas – edukacija apie su lytiškumu susijusias teises: teisę į seksualinį malonumą, o su tuo ir teisę į abortą. Nesakau, kad nesvarbios temos apie kontracepciją, lytiniu keliu plintančias ligas, lytinį smurtą – jos svarbios. Bet jos nėra ir negali būti lytiškumo ugdymo centras ir akcentas. Tikslas yra kitas – parodyti vaikams, kad lytiškumas ir vaisingumas yra gera ir gražu, o ne kelia pavojų ir grėsmę.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Lytiškumo temoje, ypač apie seksualumą, yra daug įsivaizdavimų ir stereotipų, kurie labai kenkiantys ir žalojantys ir sukelia tokius visokius įsivaizdavimus, kurie tikrai pablogina situaciją.“ (R. Avramenko)

„[Reikia] kviesti tuos jaunos žmones diskutuoti. Tai net ir apie tuos pačius lytinius santykius – yra milžiniškos nuostatos, ką tie jauni žmonės turi žinoti ir dažniausiai daug ko, ką turėtų žinoti, negali žinoti, nes, nežinau, tada visi masiškai eis mylėtis ir panašiai. Čia nesąmonė, bet jauni žmonės tada negauna šitų žinių.“

(L. Januškevičiūtė)

„Mano supratimu lytinis švietimas laikosi šiandienos vakarų visuomenei būdingo suvokimo, jog seksas ir meilė nebūtinai turi būti susiję, jog mes visi su savo kūnais galime elgtis kaip norime ir nesitikėti jokių pasekmių, nes juk yra įvairiausios priemonės kurios jas panaikina. Arba, kad masturbacija padeda susitvarkyti su nerimu ir panašiai. Tokio tipo mokytojai pataria sekti savo aistromis ir užsiimti „saugiu“ seksu, tačiau neužsimena ką pats lytinis aktas reiškia, kokia jo prasmė ir palieka jaunimą su neišsakyta tiesa iki galo. Lytiniai santykiai yra skirti ne vien gyvybei sukurti ar malonumui patirti, o taip pat, reprezentuoja esamą labai stiprų tarpusavio santykį tarp asmenų. Tai - aukščiausia meilės išraiška. Ar lytinio švietimo mokytojai pabrėžia šiuos dalykus?“ (S. Jūronas)

„Vyko diskusija, kad nereikėtų lytiškumo ugdymo dėstyti taip, kad jauni žmonės, kurie dar nepradėjo lytinio gyvenimo, nesusidomėtų daugiau, kad jie nepradėtų susidomėję aktyviai jį praktikuoti – čia pagal abstinencinę liniją. Bet kita vertus, yra tyrimų, kurie rodo, kad jaunuoliai keli metai iki pilnametystės pradeda lytinį gyvenimą. Žinant, jog jaunimas lytinį gyvenimą pradeda iki pilnametystės, reikia jiems padėti išvengti fizinės, psichinės ir socialinės žalos sau ir kitiems.“

(Dr. N. Mažeikienė)

4.2. Kokias lytiškumo ugdymo temas aprėpiate mokymų metu?

„Lytiškumo ugdyme tokie dalykai sudaro didžiąją dalį, kaip orumas, kaip draugystė, meilė, iš ko susideda meilė, kaip meilė auga po truputi.“ (Prof. dr. B. Obelenienė)

„Ir tai, kas vyksta kūne, vyksta ir sieloj ir atvirščiai. Kitaip sakant, asmuo, žmogus yra kūniškas, lytiškas asmuo. Šitos vienovės negalima pažeisti.“ (Prof. dr. B. Obelenienė)

„Mes paaiškiname, kad lytiškumo ugdymas gali būti susijęs ir su pozityvesniu savo kūno priėmimu, kažkokių valgymo sutrikimų prevencija. Tai gali būti, apskritai, psichologinių sutrikimų ar blogos savijautos prevencija. Kai tu galvoji, kad esi kažkokia nenormali ar nenormalus. Tai gali būti susiję ir su seksualinio smurto prevencija. Mes lytiškumo ugdyme mokome ne tik kaip vadinti savo genitalijas, bet ir kur yra mano ribos, kur yra kito žmogaus ribos. Mes kalbame ribų temomis: mano riba ten, kur esu aš, kur nebe esu aš. Mano pareigos, atsakomybė, o kur jau nebe mano pareigos ir atsakomybė. Kaip tą ištransliuoti kitam žmogui, nes tas žmogus minčių neskaito ir gali interpretuoti mano kūno ženklus kitaip. <...> Ir mes kai kalbame apie išprievartavimo atvejus, priekabiavimus prie vaikų ir panašiai, <...> tai [reikia] ne tik vaikus mokyti, kad neiti į mišką, neiti po vieną ir panašiai, bet va mokome, kaip atpažinti tą išnaudojantį elgesį, kaip atpažinti savo ribas. <...> Man atrodo, čia platesnis mokslas ir platesnis konceptas, kuris supaprastinamas iki tokio, kad mokai kaip saugiai mylėtis arba ne.“ (R. Butkevičiūtė)

„Programa „Mano vaisingumas yra svarbus“ apima skirtingas amžiaus grupes su joms aktualiomis temomis.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Lytiškumo ugdymo temos auga kartu su vaiku. Jeigu mes kalbame apie tai, kad visuminis lytiškumo ugdymas turi vykti mokyklose ir namuose, mes neteigiame, jog su penkerių metų vaiku turi būti kalbama apie lytinius santykius. Temos atsiranda skirtinguose amžiaus tarpsniuose, o vaikui augant jos plėtėja. <...> Temoms atsiradus, mes jų neignoruojam. Kalbam. Keliam klausimus.“ (R. Pučaitė)

„Šiuo metu daugiausia seminarų vedame 10-12 metų paaugliams. Tai yra labai svarbus amžiaus tarpsnis, kai kūnas pradėjus gamintis lytiniams hormonams pradeda keistis, o vaikas tuos pokyčius pradėdamas jausti pasidaro labai jautrus, smalsus ir atviras informacijai. Tai laikas, kai formuojasi vaiko supratimas apie save patį, kaip lytišką asmenį. Mūsų patirtis rodo, kad šiame amžiuje vaikus labiausiai domina dvi pagrindinės temos, kurios ir yra mūsų seminarų šio amžiaus vaikams centras. Tai yra: kaip atsiranda žmogus (kitai tariant, kaip tiksliai atsiradau aš pats, ir koks yra lytiškumo realizavimo per lytinius santykius rezultatas) ir paauglystės pokyčiai, kas manęs laukia – paauglystėje ir suaugusio šitos lyties žmogaus gyvenime. Šios temos atsako į absoliučią daugumą šiame amžiuje vaikams rūpimų su lytiškumu susijusių klausimų, padeda susidaryti aiškų vaizdą apie savo kūną ir jo veikimą, dažnu atveju nurimti, susitaikyti su esamais ir dar tik laukiančiais pokyčiais. Mūsų partnerių Vokietijoje atliktas tyrimas rodo, kad seminare dalyvavusios 10-12 metų mergaitės vėliau kur kas pozityviau priima savo kūno pokyčius, geriau save vertina. Kita vertus, toks pažinimas – labai svarbi lytinio smurto, ankstyvų, nebrandžių lytinių santykių ir galimų nepageidaujamų jų pasekmių prevencija. Šios temos apima daug svarbių dalykų: pagarbą savo kūnui, pagarbą vyro ir moters vaisingumui, pagarbą naujai gyvybei, pagarbą kitam žmogui.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Ką reikia su vaiku kalbėti? Kad tu esi svarbus ir svarbi tokia, toks, koks esi. Tu turi ribas. Tu turi kūną. Tavo kūnas nėra gėdingas. Tu gali pasakyti ne. Tiek išmokom vaikus iki septynių metų. Nieko daugiau nereikia. Tiesiog pagarbos sau ir supratimo, kas aš nesu gėdingas, aš turiu varpą arba vulvą, o ne peliuką ar pelėdą. Aš žinau, kaip vadinasi mano kūnas. Žinau, ką man daryti jeigu man nemalonu ir aš žinau, kad kitam žmogui irgi gali būti nemalonu. <...> Ir, taip pat, aš žinau patikimą suaugusį žmogų, su kuriuo nėra gėda kalbėti apie visus šiuos dalykus.“ (R. Pučaitė).

„Kiti mūsų programos seminarai skirti 14-19 metų jaunuoliams. Tokiame amžiuje jau rūpi ir yra svarbūs kiti dalykai. Svarbiausia jaunuoliams rūpinti tema šiame amžiuje – meilė ir poros tarpusavio santykiai. Tai laikas, kai jaunuolio sąmonėje formuojasi tobulų santykių vaizdinys. Todėl ugdytojams tenka svarbus uždavinys padėti jaunuoliams patikėti, kad ištikima ilgalaikė meilė, nepaisant įvairių laikmečio iššūkių, yra galima ir jos galima valingai siekti. Tokia meilė visada susijusi su pastangomis ir atsakomybe – prieš save patį, prieš kitą žmogų ir prieš galinčią atsirasti naują gyvybę. Nė viena kontracepcijos priemonė 100 proc. neapsaugo nei nuo lytiniu keliu plintančių ligų, nei nuo pastojimo, o tai reiškia, kad lytiniai santykiai turi būti sąmoningi – iš principo vykti tik tada, kada abu partneriai sąmoningai suvokia galimą gyvybės užsimezgamą ir yra pasiruošę prisiimti atsakomybę už ją. Todėl greta temos apie

meilę ir darnius poros santykius, kalbame ir apie moters bei vyro vaisingumą, kuris yra neatsiejamas nuo lytinių santykių, bei kaip atsakingai elgtis su savo vaisingumu, kitaip tariant, apie kontracepciją ir šeimos planavimo priemones. Jaunuoliams svarbu parodyti, jog ateityje jiems visą vaisingą gyvenimą teks priiminėti sprendimus, kaip reguliuoti pastojimų skaičių, kad pajėgtų gimusiais vaikeliais pasirūpinti. Svarbu, kad jie būtų pasiruošę įvertinti kontracepcijos priemonių veikimo būdus, privalumus ir šalutinius poveikius, ir pasirinkti sau tinkamiausią. O, kad tai galėtų padaryti, jiems reikalinga tiksli, patikima informacija apie kontracepcijos priemones. Seminaruose „Tiesa ir drąsa“ parodoma, kaip skirtingos kontracepcijos priemonės veikia kūną. Pvz., kaip ir kodėl veikia hormoninės priemonės: veikiami ne tik dauginimosi organai, bet ir smegenys. O tai reiškia, kad poveikis yra visam kūnui, sveikatai ir savijautai. Lytinė sistema yra ne tik lytiniai organai. Lytinė sistema yra visas žmogus, tai yra labai kompleksiška. Mūsų lyties organai yra tik dalis lytinės sistemos. Kompleksiškai eina ratas per smegenis, lytinius organus ir visa tai sukasi ir visa tai mūsų kasdienybę, mūsų būtį kiekvieną dieną persmelkia.“

(E. Kosaitė-Čypienė)

„Kad tavo pareiga, kaip moters, yra gimdyti, o tavo pareiga kaip jaunų žmonių yra sukurti šeimą ir gyventi šeimoje... Man atrodo yra pareiga pirma suvokti apie save, priimti savo poreikius. Tada eiti į draugišką santykį, po to romantišką santykį. Paskui kažkuriuo momentu atsiranda tas intymus santykis. <...> Aš jaučiu, kad yra dalis jaunų žmonių, kurie kurs šeimą. Valio! Jie turės vaikų. Valio! Vadinasi jie jau bus pasiruošę tam iš kitų temų: kaip apsaugoti save, kaip žinoti, kad prieš tave nėra smurtaujama net ir romantiniame santykyje, kaip pasakyti savo mylimam partneriui, kad šiuo metu aš nenoriu su tavim bučiuotis, kaip atrasti tą kalbėjimąsi su savo partneriu ar partnere intymiais kažkokiais klausimais. Arba kaip pasakyti, ne, *sorry*, man šitas nepatinka, gal galim pabandyti kažką kitą. Yra žiauriai svarbūs dalykai, kurie yra savaime nesuprantami, bet tada mes sakom, jūsų pagrindinis tikslas – kurti šeimą. Kažkas gali nenorėti kurti šeimos, tai mes šituos žmones atmetam, jie jau yra mažiau vertingi valstybės dalis ar kaip?“

(L. Januškevičiūtė)

„Lytiškumas nėra tema, kuria reikia kalbėti daug ir dažnai. Vis dėlto tai yra labai intymi tema. Vaikams svarbu parodyti, kad kūnas ir jo procesai yra gerai, kad tai yra gražu, kad tai yra žavinga. Bet, nepaisant to, mes juk nedemonstruojame savo nuogumo, nevaikštome gatvėmis nuogi. Lygiai taip pat ir lytiškumas nėra tema, kuria reikia kalbėti kas savaitę ar kas mėnesį. Reikia kalbėti tada, kada yra svarbu, kada kyla klausimų.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Kaip iki tų lytinių santykių ateina žmonės – reikia skirti visai daug laiko. Kodėl? Tie lytiniai santykiai visiems kaip ir daugmaž viskas aišku, kaip ten kas vyksta, bet jiems dažnai būna neaišku tos ribos. <...> Dažnai jie nėra susimąstę, kada aš jau esu pasiruošęs turėti lytinius santykius su kitu, bučiuotis, galų gale, apsikabinti galų gale. Kiekvienam tas intymumas yra labai skirtingas. Tai skirti laiko kalbėjimui apie tas savo ribas.“ (R. Avramenko)

„Turim 10 temų. Jos neturi būtino eiliškumo, jas dėstome įvairiai. Kalbame savivertės tema, pabrėžiame absoliučią žmogaus vertę. Diskutuojame vertybių tema, bandome įsivardinti vertybes, kurios padeda pamatyti kas iš tikro svarbu gyvenime, tarp žmogiškuose santykiuose. Primename apie šeimos svarbą asmenybės vystymuisi temoje „Šeima“. „Jie ir Jos“ temoje įvardijame vyrų ir moterų skirtumus, aiškinamės visuomenėje vyraujančius stereotipus ir dalinamės kaip šie nusistatymai veikia jauną žmogų. Taip pat, turime temą apie meilę, kurioje pasakojama kuo meilė skiriasi nuo įsimylėjimo ir koks elgesys yra priimtas abejais šias skirtingais laikotarpiais. Kalbame lytinių santykių tema, kokia jų prasmė, ką reiškia šio akto kūno kalba, kada derėtų juos pradėti. Perspėjame apie pornografijos ir masturbacijos pavojus jaunam žmogui temoje „Tai, apie ką nekalbam“. „Gyvybės“ temoje supažindiname su vaisiaus vystymosi stadijomis moters gimdoje, pabrėžiame koks stebuklas ir paslaptis yra žmogus ir kaip svarbu saugoti ir kovoti už bet kokią žmogišką gyvybę. Šioje temoje paliečiame abortų, eutanazijos problemas. Galiausiai mokome apie vaisingumą, kaip jį pažinti, suprasti bei kaip gebėti juo naudotis.“ (S. Jūronas)

„Lytiškumo ugdyme yra tų „kietųjų“ dalykų, juk nepaneigsi biologinių aksiomų. Bet visa kita yra per žmogų, per patyrimą. Todėl vienintelį, ką tu gali duoti – gali ugdyti sąmoningumą ir kritinį mąstymą, bet neduoti tiesų. Ir va čia, man atrodo, labai svarbus dalykas, ką mes pamirštam. Tu negali ateiti kaip Mesijas ir aiškinti, kad yra šitaip. Nėra šitaip. Lytiškumas, kaip dalykas, yra per daug individualus, per daug asmeniškasis ir per daug skirtingai patiriamas. Tas patyrimas priklauso nuo aplinkos, nuo kultūros, nuo visko. Todėl sakyti, kad aš su savo patirtimi, su savo šeima, su savo santykiais, savo dalykais galiu pasakyti kaip jūsų visų dalykai turi vykti – yra naivu.“ (R. Pučaitė)

4.3. Kaip būtų galima gerinti lytiškumo ugdymo situaciją?

„Kad turėtume drąsos su jaunais žmonėmis, kaip su lygiaverčiais, šnekėtis šioje temoje. <...> Mokytumėmės matyti jaunas žmones, kaip piliečius, kurie irgi turi dalyvauti sprendimų priėmimuose apie save. <...> Kad tai būtų nuo pačių mažiausių dienų mūsų prieiga prie jauno žmogaus, kad įtraukiame jo poziciją. Kad nesuprastume jauno žmogaus kaip dar nepilneverčio, dar nesubrendusio, paternizuojant, kad, tu užaugsi dar, supras. Kai tau ateis aštuoniolika, tau tada kažkas atsivers. O suprastume tuos jaunas žmones, nesvarbu, ar tau trys metai, ar šeši, ar devyni, ar dvylika, ar šešiolika, kad tu labai autentiškai patiri pasaulį ir mes, suaugusieji, galime iš to mokytis. Kad tai yra žmogaus patirtis, kad tai nėra nepilnavertė, o tai yra tokia, kokia yra. Kad mes užaugome būti suaugusiais iš vaikų. Jeigu mes iš esmės turėtume demokratiškesnę požiūrį į jauną žmogų, tai tas automatiškai pagerintų ir lytiškumo ugdymo temų aprėptį.“ (A. Giniota)

„Įtraukti jaunimą. Kodėl mes kalbame apie lytiškumo ugdymą, bet, pavyzdžiui, neįtraukiame jaunimo? Gal mes galime jaunimą kaip ambasadorius įtraukti arba jų balsą girdėti: ko jūs norit, kokių žinių jums trūksta, apie ką jūs norit pakalbėti?“ (R. Butkevičiūtė)

„Šita tema yra tema, kuri nuolatos kinta ir mes negalim užsilikti kažkur va čia, dabar, nes tu atėjęs pas jauną žmogų jau gali nebesuvokti jo realybės. Nes jauni žmonės gyvena dar dinamiškesnį pasaulį ir turi eiti kartu su jais, nes kitaip tu neatliepsi jų poreikių.“ (L. Januškevičiūtė)

„Svarbu, kad vaikas, išėjęs į suaugusiojo gyvenimą, galėtų būti kompetentingas šitoje srityje. Bet ką aš turiu galvoje, sakydamas kompetentingas? Kompetentingas, reiškia – gali priimti sprendimus, pats užbrėžti ribas, jeigu reikia, gerai supranta, kaip funkcionuoja sveikas santykis, gerai supranta tai, ką jis jaučia yra teisinga. Ir, kad pavyzdžiui, tie patys lytiniai santykiai konkrečiai, jie neturi būti koks nors nemalonus ar blogas procesas; kad komunikacija tame yra ypatingai svarbi su savo antra puse ir t.t.. <...> Kad žinotų apie kontracepciją, kad žinotų, kad galima kreiptis į sveikatos specialistus, gydytojus, jeigu yra kažkoks pajautimas.“ (D.P. Fabijonas)

4.4. Su kokiais iššūkiais susiduriate įgyvendindami lytiškumo ugdymą?

„Mes turime keisti tą savo požiūrį į lytiškumą apskritai, dėl to, kad aš jaučiu tą tokį klimatą bendrą, kad yra sunku kalbėti. Žmonės bijo.“ (D.P. Fabijonas)

„Yra grupės, aš jas pavadinčiau gal net reprodukcinės industrijos, nes tai yra didelė industrija. Tai yra labai didelė industrija. Tai generuoja didžiulius pinigus. Čia ne tik hormoninė kontracepcija. Čia viskas yra. <...> Tai ir dirbtinis apvaisinimas, ir hormoninė kontracepcija ir reprodukcinė sveikata, ir seksualinė sveikata, visos reprodukcinės teisės ir visi šitie dalykai. Visa tai yra didžiulis vienetas. Aš sakyčiau netgi turintis labai daug sričių. Ir lytinis švietimas yra vienas iš jų.“

(Prof. dr. B. Obelenienė)

„Čia yra tos temos, kurios tikrai laužo ietis, kelia diskusijas ilgametės, kur jau ten viskas išdiskutuota, bet vis tiek kelia diskusijas. Ir man atrodo, tada labai svarbu yra turėti tokį atstovėjimo momentą apie tai, kad tai yra svarbu, kas yra svarbu, kodėl yra svarbu jauniems žmonėms. <...> Nu vat, to stovėjimo kartais labai reikia. Labai reikia, kai prasideda kažkoks puolimas, kaltinimas vaikų seksualizavimu, skatinimu lytinių santykių, vertimų gėjais ir taip toliau.“ (L. Januškevičiūtė)

„Kol <...> bus LGBT bendruomenės atžvilgiu neigiamas nusistatymas ir ta dezinformacija, kad lytiškumas automatiškai lygu LGBT bendruomenei, ir ta lyčių lygybė automatiškai LGBT, automatiškai transeksualių teisės, ir? Ar mes čia turime selektyvias žmogaus teises. Bet kol šitie klausimai bus plakami visą laiką kartu, tai išnaudojama yra tokia dezinformacijos kampanijai. <...> Kam yra naudinga neigti žmogaus teises? Kam yra naudinga neigti lytiškumo ugdymą?“ (R. Butkevičiūtė)

„Niekas nesako, kad lytinio švietimo neturėtų būti. Bet jo turėtų būt tiek, kiek atitinka tuos ugdymo principus <...> ir vaizduotės higieną. Negali būti tokių žaidimų mokykloje kaip „prezervatyvų perdėjimo lenktynės“, kurios bendraamžiai bendraamžiams vadovėlyje buvo primigtinai rekomenduojamos lytiškumo ugdymo pamokose. <...> Tas turi būti sveikatos priežiūros įstaigose, specialioj vietoj. Labai pagarbiai, kaip pasakyti, jeigu paaugliui to reikia, individualiai, pagarbiai.“ (Prof. dr. B. Obelenienė)

„Lytiniai santykiai egzistuoja – neišvengsim. Ligos egzistuoja – neišvengsim. <...> Ir tas požiūris, kai sakoma, jog nereikia jaunų žmonių supažindinti su šiomis temomis, jie nieko apie tai nežinos ir to nedarys, yra klaidingas. Jau ankstyvieji paaugliai(-ės) turi prieigą prie interneto - jie ir jos viską žino, viską randa, su viskuo susipažįsta. <...> Nes tai jiems yra įdomu. Ir tą smalsumą mes, kaip suaugę, galime užpildyti teisinga informacija. Kol mes neprisiimsim atsakomybės už informaciją to smalsumo patenkinimui, visapusiškai, kaip tėvai, globėjai, rūpintojai, broliai, sesės, dėdės, tetos ar ugdytojai, ugdytojos – tol niekas nepasikeis. <...> Pirmas žingsnis yra pripažinti, kad tai yra ir tada labai daug dalykų išsisprendžia.“

(R. Pučaitė)

„Mes Lietuvoje, kaip suaugę žmonės, dažniausiai nesame gavę lytiškumo ugdymo, dėl to mums patiems ir pačioms yra sunkios šios temos. Mes, suaugę žmonės, esame linkę kurti žalingus santykius, nesuprasdami, kad jie yra žalingi. Patys ir pačios neturėdami įgūdžio, neturime galimybės rodyti teigiamo pavyzdžio.“

(R. Pučaitė)

„Dažnas galvoja, kad mūsų programa naudojasi vien tik religine medžiaga ir apie lytiškumą kalba tik per Dievo perspektyvą. Yra šiek tiek kitaip. Dievas arba, šiuo atveju, tiksliau sakyti, krikščioniškas mokymas figūruoja mūsų programoje kaip vertybinis pamatas. Programoje neverčiame kiekvieno tikėti Dievu ir jo mokymu. Mes dalinamės skaitomų mokslinių straipsnių medžiaga, mokomės iš specialistų, sekame naujienas. Tačiau tuo pačiu į žmogų žvelgiame ir kaip į dvasinę būtybę, kuriai reikia ne vien malonumo ar naudos. Mano manymu, pastarojo teiginio elementų galima rasti tiek moksle, tiek krikščioniškame mokyme.“ (S. Jūronas)

„Pasižiūrėjus į mūsų visuomenę, mes turim labai daug kompleksinių problemų. Tokių kaip smurtas, smurtas artimoje aplinkoje, smurtas prieš vaikus, seksualinis smurtas. Ir visa tai ateina iš to, kad mes kažką praleidžiam, kad mes nemokam brėžti ribų, kad mes nemokam gerbti kitų ribų, kad mes neturime įgūdžio pasakyti ne bei nesame mokomi nesmurtauti.“ (R. Pučaitė)

„Su tolerancijos dienomis ateina į mokyklas Lietuvos gėjų lygos arba įvairovės namų lektoriai su paskaitomis. Mes matome, kad toli gražu ne visiems tėvams priimtinos jų vertybės. Mums labai svarbus vertybinis pagrindas, tai yra artimi ilgalaikiai santykiai ir šeima. Nes vis tiek niekas nepasikeitė nuo to laiko, kad vaikai atsiranda šeimoje, kur yra tėtis ir mama. Šeimos kūrimas ir vaikų auginimas reikalauja ilgalaikio įsipareigojimo santykiams.“ (K. Mikolajūnas)

„Kas dar kiša koją, tai tokios organizacijos, kurios kovoja už tradicinę šeimą. <...> ir visokios panašios organizacijos. Tai yra tos organizacijos, kurių puslapiuose yra gana daug dezinformacijos. <...> Ne už šeimą, o už, tarkime, smurtą šeimoje, iš tikrųjų. Ir, tas tradicines vertybes. Ir ten, kur yra tradicinės vertybės, tai ten nėra pokalbių apie seksualumą, intymumą nei apie smurtą šeimoje, nes šeima yra iškeliamą kaip visuotinė vertybė.“ (R. Butkevičiūtė)

„Jei esi susijęs su lytiškumo ugdymu ir nesivadovauji heteronormatyvinėmis nuostatomis, į tave žiūrima įtariai – gali lengvai būti apkaltintas skleidžiantis „gėjų propagandą“. Tam tikrą įtarumo ir nepasitikėjimo aurą kuria vien jau tai, kad esi lytiškumo ugdymo mokytoja (-s).“ (A. Jonušas)

„Mes čia galim aiškinti ką norim, bet jeigu žmogus tikės, kad yra grėsmė šeimai – kaip tai yra stipru! Nes grėsmė tradicinei šeimai ir gimstamumui – tai čia mes jojame ant pačių svarbiausių dalykų žmogui. Kiekvienam žmogui. Jis gali sakyti taip, ne, bet išgyvenimui ir išlikimui – ant šito grojam. Ir žmonėm yra sukuriama – aš negyvensiu ir aš neišliksiu, jeigu kažkas bus mokyklose. Nu tai yra labai stipru ir su tuo yra labai sunku kovoti.“ (R. Butkevičiūtė)

„Kai mes reikalaujam elektros kainų, kelių, švietimo ir visa kita, tada žiūrim: vakarai, čia Skandinavija, Europos Sąjunga, bet tik ateina klausimas apie žmogaus teises, apie lytiškumą, apie smurto klausimus – ir staiga visi šie dalykai yra vakarų išmislas, čia griaua Lietuvą, čia greit Lietuva išmirs ir taip toliau. Aš niekaip nesuprantu, kurioje vietoje prasideda šita atskirtis, kad kai mes norime kažkokio gero gyvenimo, aukštinam Europos Sąjungą ir sakom - taip, jūs čia mus gelbėkit, bet tam tikrais klausimais, mes sakom ne – dovanokit, jūs čia per daug kišatės į mūsų tradicines vertybes.“ (L. Januškevičiūtė)

4.5. Kaip yra žvelgiama į LGBT+ bendruomenę lytiškumo ugdymo kontekste?

„Mes šito klausimo [apie LGBT+ bendruomenę] nekeliame iš viso, jeigu neklausia mokytojai. Bet klausia. Klausia dėl to, kad jie susidūrę su tuo yra. <...> Vėlgi, vadovaujantis pagrindiniu principu, kad asmuo privalo būti gerbiamas, nepriklausomai nuo jo lytinės orientacijos.“ (Prof. dr. B. Obelenienė)

„LGBT+ tema yra viena iš tų, kuriomis kalbant mokykloje kam nors gali kilti stiprių emocijų, o tėvus pasiekti žinios, neva buvo skleidžiama „propaganda“. Nežinau, ar tai šiuo metu yra išvengiama, bet tikiu, kad turime rasti kelių kalbėti ir nepatogiomis temomis.“ (A. Jonušas)

„Mokyklos dažnai kviečia mus pasikalbėti su mokiniais apie seksualinį priekabiavimą ir jo prevenciją. Ši tema mokytojams ir mokyklų administracijos darbuotojams atrodo aktuali, galbūt ir kiek mažiau baugina nei kitos, su seksualumu susijusios temos. Tačiau beveik visada kalbant tiek šia, tiek kitomis žmogaus teisių temomis, mokiniai klausia ir apie LGBT+. Kai vaikai užduoda klausimus, mūsų pareiga yra į juos atsakyti.“ (P. Drėgvaitė)

„Jeigu kalbi apie lytiškumą visą apimantį, tai ir kalbi viską. Ir fizinę plotmę, ir psichinę plotmę, ir dvasinę plotmę, ir socialią plotmę. Tu viską kalbi. Jeigu kalbame apie lytinę orientaciją – tu viską kalbi.“ (Prof. dr. B. Obelenienė)

„Tam skiri laiko suprasti, nes kyla daug klausimų, daug neaiškumų, daug stereotipų.“ (R. Avramenko)

„Šiais laikais jaunimas dažnai klausinėja LGBT tema. Mes apie tai šnekame nedaug. Pirmiausia dėl to, kad nors mokslas nepatvirtino homoseksualumo atsiradimo priežasčių, tokių žmonių yra. Todėl dažniausiai, nesistengiam vaidinti teisėjais, o atsakome, kad mes priimame tokius žmones, gerbiame ir laikome juos lygiaverčiais, nežeminame ir nemenkiname jų. Šie žmonės turi lygiai tokį patį orumą ir tokią pačią žmogaus vertę, kaip kiekvienas asmuo ir dėl to nėra jokio klausimo. Visada labiau

skatiname žvilgsnį kreipti ne į kitų pasirinkimus, madas, paradus, o į tai, kas esu aš ir kas man padeda pilnai tapti savimi ir mylėti kitą.“ (S. Jūronas)

„Mūsų vedamų mokymų segmente, kur vaikai gali užduoti jiems rūpimus klausimus, visada atsiranda klausimas apie LGBT+ bendruomenę. <...> Pavyzdžiui, dirbant mažo miestelio mokykloje man tai – vertybiškai svarbus momentas, nes klausimą uždavęs jaunuolis ar jaunuolė galbūt pirmą kartą gyvenime išgirsta nuraminimą, kad su tavimi, tavo draugu ar bendraklasiu viskas gerai, kad homoseksualumas nėra patologija. <...> Tada atrodo, kad susiduria du pasauliai, kur valstybiniu lygmeniu bandoma neigti LGBT+ asmenų egzistavimą, o štai net ir čia, šioje klasėse, kažkas išdrįsta klausiti apie savo ar savo draugų realybę, pasakyti: „aš esu, matykite mane.“ (P. Drėgvaitė)

„LGBT ir lyčių įvairovės klausimai yra svarbūs, bet visiškai atskiri klausimai. Labiausiai – etikos, o ne lytiškumo ugdymo dalykas. Labai svarbu, kad vaikai nuo mažumės būtų ugdomi, kad kiekvienas žmogus yra vertingas ir orus nuo pirmos iki paskutinės savo gyvenimo akimirkos, nepriklausomai kas jis yra ar koks jis yra. Visgi, mes akcentuojame, kad pirmiausia vaikas turi pažinti, ką reiškia būti moterimi ir ką reiškia būti vyru. Kad atsirastų žmogus, reikia vyro ir moters. Kiekvienas žmogus, kad ir kaip jis save matytų, jaustų, suvoktų ar realizuotų, yra atsiradęs iš vyro ir moters. Dėl to tame amžiaus tarpsnyje kai tik formuojasi vaiko suvokimas apie save, kaip apie lytišką žmogų, kai vaikas ieško, kas aš esu, lyčių įvairovės temos nepateikiame kaip vien tik kaip noro ir pasirinkimo dalyko.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Aš esu girdėjęs ne vieną atsiliepimą iš LGBT jaunuolių, kad ypač, kurie yra vyresni, kurie jau yra užaugę, <...> sako, kad labai yra daug LGBT jaunimo padarę klaidų gyvenime, kurias jie įvardija kaip klaidas, nes mokykloje buvo suteikiamas tik heteronormatyvinis lytinis švietimas, bet apie LGBT nieko nebuvo. Jie turėjo viską susirasti internete, ir niekada negalėjo būti pilnai užtikrinti, jog ten rasta informacija yra patikima. Ir dėl šių priežasčių jie yra padarę dalykų, kurie nebūtinai buvo jiems patys geriausi. Tai pavyzdžiui, kad buvo įsivėlę į labai nesaugius lytinius santykius.“ (D.P. Fabijonas)

„Pastaraisiais metais išryškėjo dar vienas svarbus momentas. <...> Bene kiekviename seminare švietėjų bendruomenės atstovai pasakoja apie translyčius vaikus ir dalijasi savo pasimetimu bei metodinės pagalbos mokytojams trūkumu. <...> Maždaug devynis kartus iš dešimties mokytojai sako: „aš noriu paremti tą vaiką, aš noriu jį palaikyti, aš noriu jį priimti, bet aš nežinau, kaip tai daryti. <...> Tai, žinoma, signalizuoja apie lytiškumo ugdymo ir švietėjų pasirengimo stoką.“

(P. Drėgvaitė)

„Esame turėję atvejų, kur problematika yra susijusi su LGBT jaunimu, kuomet yra truputi pasimetimas iš tėvų pusės, nežinojimas, informacijos kažkokios stoka, psichoedukacijos stoka. Tai buvo vienas iš faktorių, kuris nulėmė paauglio nepageidautiną elgesį dėl to, kad jis savo artimiausioje aplinkoje, šeimoje, buvo nesuprastas.“ (D.P. Fabijonas)

„Yra tekę lankytis mokyklose, kurios mini Tarptautinę dieną prieš homofobiją, bifobiją ir transfobiją bei atvirai su jaunuoliais kalbasi apie seksualumą ir lyties tapatybę. Tokiose mokyklose tai yra tiesiog dar viena tema, kurią svarbu aptarti, tačiau ji mažai kuo skiriasi nuo kitų jaunuoliams aktualių temų. Tačiau yra tekę susidurti su nuostatomis, kur LGBT+ paminėjimas sukelia stiprių neigiamų reakcijų. Neretai tokiose mokyklose kalbėti apie su lytimi susijusias nuostatas bei stereotipus yra priimtina, tačiau LGBT+ tema – visiškas tabu. Mokytojai panikuoja, kad išgirdę apie LGBT+, mokiniai taps nenormatyvinės seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės, retai suprasdami, kad jų mokinių tarpe jau yra mokinių, kurie supranta, kad neatitinka vyraujančios normos ir jiems reikalingas ne tik palaikymas, bet ir paaiškinimas bei nuraminimas. Deja, dažniau pasirenkamas *don't ask – don't tell* veikimo principas, o jeigu kažkas iškyla aikštėn, tuomet tai tampa sėkmės reikalu, kokios bus pedagogo nuostatos ir ar ji/s bus atrama, ar priešingai - traumuojančiu žmogumi jaunuolio gyvenime.“

(P. Drėgvaitė)

„Tėvų baimė yra labai didelė, kad LGBT bendruomenės spaudimas yra toks didelis, daug propagandos, apskritai seksualizavimo visose medijose yra daug. <...> Tai mes žiūrime labiau konservatyviai, kad atremti arba atstovėti bent jau tą tėvų dalį, kurie nenori savo vaikų pastumti link homoseksualumo ar kitų genderizmo stumiamų ideologijų. Kadangi homoseksualumo geno, kiek aš žinau, neatrado iki šiol, greičiausiai tuos žmones užauginame mes ir tėvų baimės nepastūmėti vaikų link to yra. Kadangi šios jėgos turi pakankamai daug eterio, tai mes labai atsargiai žiūrime į naujoves lytiškumo srityje. <...> Mes tiesiog norime vaikus saugoti nuo LGBT ir

seksualizavimo propagandos. <...> Mes norime atstovauti tą požiūrį, kad nereikia pateikti informacijos, kol žmogus nėra subrendęs. <...> Tai dėl to mums atrodo, kad geriau žiūrėti konservatyvių vertybių, kaip augo mūsų seneliai, kaip mes patys augome, laikytis tokio ugdymo. O kai užaugs vaikai, jie darys savo pasirinkimus.“
(K. Mikolajūnas)

„Nuo to, kad mes nekalbėsime, nedings kažkur homoseksualūs žmonės, transeksualūs žmonės. Nu jie nedings. Jie egzistuoja. Mes turim gyventi taip, kaip mes gyvenam. Taip pat, kaip autistai niekur nedings, tie, kurie turi disleksiją, nedings. <...> Arba tu su tuo susitaikai, priimi ir supranti arba tu visą laiką nervuojiesi, giniesi ir naudoji savo resursus, kuriuos tu gali kitur visai išnaudoti.“ (Dr. A. Laskytė)

4.6. Kaip Jūs vertinate Mamų/Tėvų/Globėjų atliekamą vaidmenį lytiškumo ugdyme?

„Lytiškumo ugdymo vėliavnešys Lietuvoje ar bet kur kitur tai aš kaip mama, o paskui kaip edukologijos srities atstovė turėčiau pasakyti, kad pirmiausiai tai yra šeima. Mokykla toliau jau turėtų tęsti ir papildyti, bet jokių būtu negali išsiskirti supratimas ar ugdymo būdai.“ (Ž. Marčiulionienė)

„Tėvai turėtų būti pirmoj vietoj. Taip, mokykla ir gretimos institucijos irgi turi tą užtikrinti, bet, įprastai, tėvai yra ta vieta, kur ateina vaikai kalbėtis apie tokius dalykus.“ (D. P. Fabijonas)

„Tėvai turi prioritetus parinkti savo vaikams mokymo būdą, nes tas yra apibrėžta visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje ir užtvirtinta mūsų konstitucijoje.“

(Prof. dr. B. Obelenienė)

„Tėvai yra patys pirmieji ir svarbiausi savo vaikų lytiškumo ugdytojai – ne mokykla, ne visuomenė, ne programos. Ir tas ugdymas prasideda ne tada, kai prasideda vaiko paauglystė, bet kai vaikelis gimsta: mes imame jį ant rankų, nešiojame, glostome, žindome. Taip padedame vaikeliui suvokti savo kūniškumą. Kai vaikelis pradeda vaikščioti, kalbėti, domėtis aplinka, įdomiausiu objektu jam tampa žmogus ir savo paties kūnas. Nuo to, kaip mes apie jo kūną kalbame, kaip sureaguojame tada, kai vaikas klausia apie įvairius organus, priklauso, kokią informaciją jam perteikiame – savo vertinimais, mimika, balso tonu. Vaikeliui pradėjus kalbėti atsakinėjame į klausimus, kurie jam augant gilėja ir sudėtingėja. Laikas, kai tėvai yra patys svarbiausi žmonės savo vaikų aplinkoje, bent iki mokyklos, yra be galo svarbus ir atsakingas ne tik asmenybės ugdymui, bet ir lytiškumo ugdymui. Svarbu ne tik

atsakinėti į vaikų klausimus, bet ir visu savo gyvenimu rodyti pagarbą išpažįjamoms vertybėms. Prasadėjus brendimui, paauglystei, vaikui pradėjus tolti nuo tėvų, kaip vienintelių, svarbiausių autoritetų, tėvai neretai išsigąsta, kad nebeturi ko savo vaikui duoti, tapo nebesvarbūs, nebeturi kompetencijos atsakinėti į klausimus, aiškinti. Vaikas, iki tol buvęs atviras, šiuo laikotarpiu neretai užsiveria ir ypač lytiškumo tema nebekalba. Patikėti, kad savo vaikui nebesi autoritetas ir nebeturi ko duoti, būtų didelė klaida. Dirbdami su vaikais, sutikdami juos ypač intymioje atmosferoje ir situacijose, matome, kad tėvai yra pavyzdys ir autoritetas nepaisant amžiaus, net jei atvirai vaikas to ir neparodo. Paaugliai labiau stebi, kaip tėvai patys jaučiasi būdami lytiški, kaip išgyvena savo kūniškumą, kaip save vertina, kaip mama jaučiasi būdama moteris, o tėtis – vyras, ir kaip jie vienas kitam tai patvirtina, kaip jie vienas į kitą žiūri, bendrauja, vienas kitą liečia. Kaip vienas kitam rodo ir kaip visais būdais patvirtina meilę. Šis pavyzdys labai svarbus sveikai vaikų raidai. Per tėvų atsakymus į vaikų klausimus, susijusius su lytiškumu, vaikui perduodamos šeimos vertybės. Lietuvos Respublikos Konstitucija tėvams garantuoja teisę patiems nevaržomai auklėti savo vaikus, kitaip tariant, rinktis, kokiomis vertybėmis remiantis turi būti ugdomas jų vaikas. Įskaitant lytiškumo ugdymą.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Ištikrųjų, ką aš pastebiu, kad kiekviena šeima, su kuria aš dirbu, turi labai skirtingą požiūrį ar yra homofobijos ir panašiai. Labai skirtingą požiūrį ir turi labai daug baimių, stereotipų, įsivaizdavimo. Čia irgi nuo nežinojimo, nes tėvai irgi tą lytinį švietimą ne kokį turėjo.“ (R. Avramenko)

„Reikėtų tėvams labiau mokytis bendrauti su savo vaiku, kurti pagarbų, pasitikėjimo santykį. Pasakyti ką mes norime pasakyti, ką turime pasakyti, bet kartu ir girdėti vaiką ir su juo pagarbiai bendrauti. O kad reikėtų ieškoti būtent informacijos lytiškumo tema, kažkokios išskirtinės, na, aš nemanau.“ (Ž. Marčiulionienė)

„Nei valstybė, nei jokios programos, nei valstybinė švietimo sistema negali primesti, kad visų Lietuvos vaikų lytiškumo ugdymas privalo būti vienodas. Turi būti užtikrinta tėvų teisė susipažinti su lytiškumo ugdymo programų turiniu ir galimybė rinktis, ar nori savo vaiką į tokią programą leisti, o jei ne, tai į kokią.“ (E. Kosaitė-Čypienė)

„Ne visi tėvai gali ir geba kalbėti. <...> Galbūt namie nėra labai saugu.“
(R. Avramenko)

„Tarkime bent jau pradinėse klasėse iki kokių dešimties metų, aš tikrai drąsiai, galėčiau sakyti, kad jiems pakanka tos informacijos, kurią gauna tiesiog klausdami mamos, tėčio, matydami šeimoje tuos vaidmenis tėčio, mamos.“ (Ž. Marčiulionienė)

„Pasakyti, kad kažkuriame – bet kuriame – vaiko raidos tarpsnyje tėvų, kaip ugdytojų, rolė nebėra svarbi, yra tiesiog pačios visuomenės, jos pamatinės struktūros naikinimas. Lytiškumo ugdymas pats savo esme stiprina tėvų, kaip ugdytojų rolę, stiprina ryšius tarp tėvų ir vaikų, tarp anūkų ir senelių, tarp kartų, nes padeda įžvelgti iš kur mes ateiname, kodėl esame tokie, kokie esame, ir ką galėsime perduoti savo vaikams.“ (E.Kosaitė-Čypienė)

„Tėvų, kuriems patogiu šiuo klausimu kalbėti su vaikais, o greičiausiai ir mokytojų, nėra tiek daug. Tėvai mielai deleguotų šią funkciją arba deleguoja. Ir tikrai yra nemažai tėvų, kuriems yra nejauku kalbėti apie lytinius santykius su savo vaikais. Nežinau ar čia kažkas pasikeitė, kad čia tabu vis dar likęs. Net nežinau ar reikėtų laužyti tą tabu, nes vis tik savo apatinių nekabiname mes vidury gatvės ant virvutės. Tai gerai, kad kažkokius dalykus mes pasilaikome sau. <...> O tų tėvų, kurie yra liberalūs ir galėtų laisvai kalbėti yra labai nedidelė dalis. Ir tai greičiausiai daugiau yra tokių liberalesnių tėvų tik didesniuose miestuose.“ (K. Mikolajūnas)

„Lytiškumo ugdymas turėtų apimti ir tėvų ugdymą.“ (A.Jonušas)

„Geriausia, kad būtų pagalba tėvams, kad būtų kursai ir, greičiausiai, mokykla yra viena iš tų įstaigų, kuri gali turėti paskaitas tėvams ir lygiagrečiai – vaikams.“ (K. Mikolajūnas)

„Reikia nepamiršti to fakto, kad Lietuva, sakykim, mūsų kultūra, yra linkę žiūrėti į lytiškumo temą tokią kaip į tabu. Mes esame linkę žymiai mažiau kalbėti ir įprastai, sakykim, suaugusiųjų kartai, ne visada patogiu kalbėti su savo vaikais. <...> Ir, galbūt, turi uždarą ir siaurą suvokimą, kaip turėtų būti vykdomas lytiškumas.“

(D.P. Fabijonas)

„Mes turime tėvus, kurie irgi, galbūt, jaučiasi: aš nežinau, kaip čia priėti prie šitų klausimų, nežinau, ar aš čia galiu kalbėti ir taip toliau. Ir aš sakau, kaip jūs manote, ar svarbu būtų jaunuoliui, kad apie tai kalbėtumėte? Kaip manote, kas būtų geriau ar internete ieškoti informacijos ar, kad jūs būtumėt saugumo šaltinis, į kurį paskui galėtų ateiti paauglys ir galėtų laisvai komunikuoti apie tai, ką jisai išgyvena, kaip jaučiasi ir atsakyti kažkokius klausimus, nepaisant to, kas tai būtų. Ar tai būtų apie

kažkokią lytinę sveikatą, jei kažkas atsitiktų, kas yra kontracepcija, visus šituos dalykus.“ (D.P. Fabijonas)

4.7. Kaip galima pasiekti sąlyčio taškų tarp skirtingų lytiškumo ugdymo krypčių?

„Labai svarbu išlipinėti iš to mes VS jie kurso. Tas, aišku, nėra lengva. <...> Tas nesutarimas niekur nedings, jis tik gilės greičiausiai. <...> Nevadovautis nuostata, kad aš turiu laimėti prieš juos ir jie turi būti sunaikinti, bet priimti tą paradoksą. Išmokti būti su paradoksu: yra sudėtinga – ką darom? Nes mes visi esam problemos dalimi.“ (A. Giniota)

„Trūksta mums elementarios empatijos žmogui. Nu tokios, kad tu niekada nežinai, kas pas tą žmogų vyksta, kaip vyksta, kur vyksta, ką jinai arba jisai išgyvena ir tada žmonės nežinodami visų šitų skuba uždėti kažkokias etiketes, išsišaiptyti. Ir man atrodo, kad jeigu būtų šiek tiek empatijos, gal mes galėtume susišnekėti.“ (L. Januškevičiūtė)

„Bet tas susišnekėjimas turi pagarbus būti. Kad tu pripažįsti kito žmogaus nuomonę, ją gerbi ir tą pagarbą ir išreiškiame, kad duodame vieni kitiems erdvės ieškant šitų tiltų, kur mes galim kartu dirbti. Aš keletą vietų tikrai matau, kur galime ir kartu dirbti.“ (Prof. dr. B. Obelenienė)

„Man labiausiai šitose temose norisi lengvumo. Taip, jos sudėtingos, bet jeigu mes taip nuleisim kaip porcelianinėje parduotuvėje vaikščiosim, nu ne. Norisi tokio lengvumo, prieinamumo, kalbėjimo ir atviro, nebijančio suklysti.“ (R. Butkevičiūtė)

„Galvoju, kad apskritai turėtų būti net nevadinama lytiniu švietimu, net lytiškumu neturėtų būt. Tai turėtų būt taip savaime suprantama, kad tai turėtų išnykti iš bet kokio prevencinio pobūdžio kažkokių programų. Tai turėtų būti mūsų kasdiena ir tai turėtų būt labai paprasta ir nesipinti žodžiai, kai kalbam apie tai. Dabar yra: o kaip tai patogiai, teisingai pasakyti? Supranti, kad tai ir laužo, nes apie tai ir nekalbama.“ (Dr. A. Laskytė)

„Labai svarbu, kad mes tą lytiškumo temą pradėtume matyti ne tik kaip rizikų, kad čia reikia apsaugoti jaunos žmones nuo lytiškai plintančių infekcijų, nuo seksualinio smurto, nuo neplanuotų nėštumų, bet kad tiesiog, pirmiausia, puoselėtume pozityvų, gražų santykį su šia sritimi.“ (A. Giniota)

„Ir tada, kai mes nustosime norėti „mauti ant vieno kablo“ visus žmones ir priimsim faktą, kad mes gyvenam įvairioje visuomenėje – tada pradės spręstis problemos.“ (R. Pučaitė)

„Vis tik suaugę stovi vartuose. Ir arba jie praleis tą lytiškumo ugdymo kamuolį ir leis įsijungti ir jaunimui žaisti, arba sulaukys ir kažkaip padarys tą cenzūrą, „apsaugos“ jaunos žmones nuo tos „pavoingos informacijos.“ (A. Giniota)

5. Lytiškumo ugdymo pėdsakai kitose veiklose

Lytiškumo ugdymas dažnai yra tapatinamas su informacijos apie kontracepciją, lytiniu keliu plintančias ligas ir apsaugojimo nuo jų priemonių, vaisingumo ir lytinių organų veiklos, susilaikymo nuo lytinių santykių pateikimu. Nepaisant šių, sudedamųjų, lytiškumo ugdymo aspektų, lytiškumo ugdymas aprėpia daug įvairesnę temų paletę. Tokios temos, kaip bendravimo įgūdžiai, sąmoningas sprendimų priėmimas, pozityvus požiūris į savo kūną, emocijų atpažinimas, gebėjimas nubrėžti ribas santykiuose, pagarbus požiūris į kito apsisprendimo laisvę, seksualinė orientacija ir daug kitų – yra neatsiejamos nuo lytiškumo ugdymo. Iš vienos pusės, būtų teisinga įvardinti, kad lytiškumo ugdymas turi aprėpti visas šias temas. Iš kitos pusės, norisi pažymėti ir tas profesines sritis, kurių vykdomų veiklų metu fokusuojamasi į tam tikras ugdymo kryptis ir taip prisidedama prie lytiškumo ugdymo sklaidos.

Jaunimo darbuotojai

Kaip įvardinama [Jaunimo darbuotojų veiklos apraše](#), jaunimo darbuotojų veiklos tikslas yra vykdyti darbą su jaunimu, siekiant, kad jauni žmonės taptų sąmoningi, savarankiški, atsakingi už savo ir visuomenės gerovę. Jaunimo darbuotojai siekdami šio tikslo ir suprasdami jaunos žmonės supančią aplinką, jų patyrimus bei atliepdami jaunuolių poreikius, dalinasi lytiškumo ugdymo žiniomis.

Mokyklų psichologai

Įsakyme [Dėl mokyklos psichologo bendrujų pareiginių nuostatų](#) įvardinta, kad mokyklos psichologas įvertina ir padeda spręsti mokinio psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas bendradarbiaudamas su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokytojais. Lytiškumo ugdymo temų įtraukimas į prevencinių ar postvencinių veiklų kryptis – prisideda prie minėtų problemų sprendimo.

Lietuvos žmogaus teisių centras

Pagrindiniai centro uždaviniai:

- skleisti žinias apie aukščiausius tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus, ugdyti pagarbą įvairovei;
- stiprinti visuomenės gebėjimą atpažinti neapykantą ir diskriminaciją bei didinti jos atsparumą šiems reiškiniams;
- kelti probleminius žmogaus teisių apsaugos klausimus, inicijuoti diskusijas bei tyrimus, teikti sprendimo būdus valstybės institucijoms.

Viena iš centro veiklų – mokytojų bendruomenei vykdomi mokymai, žmogaus teisių temomis. Į šiuos mokymus įtrauktos tokios temos, kaip lyčių stereotipai ar prevencija smurto lyties pagrindu – tiesiogiai *susipina* su lytiškumo ugdymo temomis.

Policijos bendruomenės pareigūnai

Kaip nurodoma [Viešosios policijos prevencijos padalinio pareigūno tarnybinės veiklos apraše](#), bendruomenės pareigūnas – prevencijos padalinio pareigūnas, kuris savo veikla (susitikimuose su gyventojais, nevyriausybinių ir privačių organizacijų atstovais) siekia įtraukti kuo daugiau visuomenės narių į viešosios tvarkos saugojimo ir savo gyvenamosios, darbo ar kitokios aplinkos saugumo stiprinimo veiklą ir atlieka kitus nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų bendrajai ir situacijų prevencijai priskiriamus aktyvius veiksmus. Bendruomenės pareigūnai, bendrosios prevencijos susitikimų metu, dalinasi informacija apie:

- smurto formas ir rūšis;
- kaip atpažinti smurtą bei kur ieškoti pagalbos nukentėjus;
- kiekvieno piliečio atsakomybę netoleruoti smurto atvejų ir, kur kreiptis šiuos atvejus pastebėjus.

VšĮ „Paramos vaikams centras“

Šios [nevyriausybinių organizacijos](#) misija: užtikrinti vaikų psichinę gerovę, teikiant profesionalią efektyvią kompleksinę pagalbą vaikams ir šeimoms. Tai yra siekiama padaryti per:

- psichologines konsultacijas ir psichoterapiją vaikams ir suaugusiems;
- konsultacijas ir mokymus vaikus bei paauglius auginantiems tėvams, įtėviams, globėjams;
- psichologinę, socialinę, psichiatro ir teisinę pagalbą prievartą patyrusiems vaikams bei jų šeimoms;
- mokymus ir konsultacijas su vaikais dirbantiems psichologams, socialiniams darbuotojams, psichiatrams, pedagogams, teisininkams, vaiko teisių apsaugos specialistams, gydytojams ir kitiems specialistams.

Šio centro darbuotojai, įgyvendindami skirtingas programas, prisideda prie tokių lytiškumo ugdymo metu ugdomų įgūdžių, kaip:

- savireguliacijos, empatijos, emocijų valdymo, problemų sprendimo (Programa [Antras žingsnis](#));
- atpažinimo pavojingų situacijų realiame ir virtualiame gyvenime, smurto atpažinimo ir gebėjimo rasti pagalbą nuo jo nukentėjus (Programa [Esame saugūs](#));
- jausmų atpažinimo, savo teisių supratimo, seksualinio ir kitų rūšių smurto supratimo ir atpažinimo, pagalbos galimybių identifikavimo ([Saugumo mokymai vaikams](#)).

Globos namų „Užuovėja“

[Edukaciniame centre](#) yra vykdoma prevencinė, edukacinė veikla vaikams, siekiant juos apsaugoti nuo seksualinio smurto. Šių veiklų metu yra kalbama apie:

- socialinėse situacijose slypinčius pavojus bei jų atpažinimą;
- kūno saugumo taisykles;
- saugų elgesį internete;
- pagalbos galimybes iškilus rizikingai situacijai ar susidūrus su netinkamu elgesiu.

Edukacinio centro leidinius galite parsisiųsti [čia](#).

„Ribologija“

Šios, [ne pelno siekiančios organizacijos](#) misija – skatinti saugios nuo seksualinio smurto aplinkos kūrimą ir didinti informacijos apie seksualines teises visuotinį prieinamumą. Vienas iš organizacijos tikslų – ugdyti vaikų ir jaunimo sąmoningumą lyčių lygybės, lygių galimybių, lytiškumo, seksualinio smurto ir susijusiomis temomis.

Vilniaus „Lietaus vaikai“

Ši [Lietuvos autizmo asociacija](#), bendradarbiaudama su trijų sričių specialistais, sukūrė autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams ir jaunuoliams pritaikytą ir jų žinių įsisavinimo galimybes atitinkantį lytiškumo ugdymo modelį.

Nuomonės formuotojai socialinėje erdvėje

[Dideli vaikai. Facebook ir Instagram grupė](#), kurioje yra pateikiama informacija, susijusi su:

- asmenybės augimu;
- savo lyties suvokimu;
- atsakomybės prisiėmimu;
- sąmoningų sprendimų priėmimu ir kt.

[Ne Kopūstų vaikai. Facebook ir Instagram grupė](#). Dalinasi lytiškumo ir lyčių temomis.

[Žemiau bambos. Facebook ir Instagram grupė](#). Dalinasi informacija apie moters kūną bei vykdo lytinio švietimo užsiėmimus.

[@waptales|gyd. Rugilė. TikTok ir Instagram grupė](#). Dalinasi informacija apie moters kūną.

REKOMENDACIJOS

- ➔ Identifikuoti valstybės instituciją/neyriausybinę organizaciją, kuri būtų atsakinga už Lietuvos lytiškumo ugdymo turinio kokybę. Šiai, atsakingai institucijai/neyriausybinei organizacijai bendradarbiaujant kartu su kiekvienos savivaldybės visuomenės sveikatos biuru, užtikrinti tolygią lytiškumo ugdymo sklaidą vaikams ir jaunuoliams visose Lietuvos savivaldybėse.
- ➔ Siekti visuomenės narių turimų nuostatų ir stereotipų dekonstravimo. Tai rekomenduojama daryti šiomis kryptimis:
  - skatinti mokslinius tyrimus turimų nuostatų, lyčių vaidmenų, seksualinio bei kibernetinio priekabiavimo temomis;
  - iš naujo pristatyti konceptą kas yra lytis, kaip socialinis konstruktas;
  - netoleruoti homofobiškų, seksistinių ir neapykantą kurstančių pasisakymų, ypač, viešojoje erdvėje;
  - įvairių visuotinių socialinių akcijų, švietimo programų metu kviesti atpažinti lyčių stereotipus bei jų daromą poveikį asmeniui, šeimai, bendruomenei, profesijos pasirinkimui, valstybės institucijų įvaizdžiui ir kt.;
  - didinti prieinamumą jaunuoliams prie prevencinių paslaugų (pvz., ginekologų, urologų prevencinių patikrų) ir bendrosios higienos priemonių.
- ➔ Įvertinti Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo daromą neigiamą įtaką visuminio lytiškumo ugdymo sklaidai ir atlikti atitinkamus pakeitimus.
- ➔ Įpareigoti Lietuvos aukštąsias mokyklas ruošti lytiškumo ugdymo vykdytojus bei įtraukti lytiškumo ugdymo kursus į ugdymo programas, skirtas specialistams, tiesiogiai dirbantiems su vaikais ir jaunimu.
- ➔ Skatinti lytiškumo ugdymo vykdytojų sertifikavimą.
- ➔ Prioretizuoti lytiškumo ugdymą jaunuoliams, patiriantiems ar esantiems rizikoje patirti socialinę atskirtį dėl žemos socioekonominės padėties, turimos intelekto negalios ar raidos sutrikimo, priklausymo LGBT+ bendruomenei.
- ➔ Įtraukti jaunuolius į lytiškumo ugdymo programų poreikio nustatymo, programų kūrimo bei programų daromo poveikio įvertinimą.
- ➔ Priede Nr. 1 esantį Lytiškumo ugdymo mokymų organizavimo tvarkos aprašą naudoti kaip orientyrą įgyvendinant lytiškumo ugdymą.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1,

DIRBANČIŲJŲ SU JAUNIMU KOMPETENCIJŲ, LEIDŽIANČIŲ ĮGYVENDINTI LYTIŠKUMO UGDYMO PRAKTINĮ GIDĄ, MOKYMŲ ORGANIZAVIMO TVARKOS APRAŠAS

Apraše vartojamos sąvokos:

1. **Interlytiškumas** – apibūdina žmonių kūnus, kurie „iškrenta“ iš griežtos binarinės lyties (vyras-moteris) sampratos.

2. **Lytiškumas** – svarbus kiekvienos asmenybės aspektas, nusakantis, kaip patiriame ir išreiškiame save kaip lytišką būtybę. Į žmogaus lytiškumo sąvoką įeina daug veiksnių: santykiai, jausmai, lyčių vaidmenys, seksualinė orientacija ir lytinė tapatybė, seksualinė ir reprodukcinė sveikata, lytinis potraukis, seksualinis elgesys. Žmogaus lytiškumą veikia įvairūs biologiniai, psichologiniai, sociokultūriniai, politiniai, istoriniai bei religiniai aspektai.

3. **Seksualinė gerovė** - jausmas, kai žmogus yra saugus ir ramus dėl savo seksualumo ir lytinio gyvenimo.

4. **Seksualinė įvairovė** – tai platus žmonių lytinių potraukių, lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos bei seksualinio elgesio spektras.

5. **Seksualinės normos** – tai socialiniai standartai, kurie formuoja žmonių supratimą, požiūrį bei patirtis, susijusias su seksualumu.

6. **Visuminis lytiškumo ugdymas** – mokslu grįstas mokymo(si) procesas apie kognityvinius, emocinius, fizinius ir socialinius lytiškumo aspektus.

I SKYRIUS

1. Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, leidžiančių įgyvendinti Lytiškumo ugdymo praktinį gidą, mokymų (toliau – Mokymai) organizavimo tvarkos aprašas (toliau – Aprašas). Apraše yra įvardinama programos apimtis, turinys, vykdymo tvarka, mokymo(si) metodai, numatomos įgyti dalyvių kompetencijos, reikalavimai Mokymų programos lektoriams.

2. Mokymai skirti darbuotojams, dirbantiems su jaunimu ir įgyvendinantiems bent vieną iš darbo su jaunimu formų, nurodytų jaunimo politikos pagrindų įstatyme (toliau – jaunimo darbuotojas).

3. Mokymų tikslas – suteikti jaunimo darbuotojams galimybę įgyti mokslu ir žmogaus teisėmis grįstų žinių, būtinų jaunimo visuminiam lytiškumo ugdymui bei tobulinti kompetencijas, reikalingas kalbėti su jaunimu lytiškumo ugdymo temomis.

4. Mokymų programos siekiniai arba tikslai. Sėkmingai baigę šiuos Mokymus dalyviai (-ės) gebės:

4.1. Kritiškai vertinti paplitusius mitus apie lytiškumo ugdymą visuomenėje:

- 4.1.1. suprasti kultūros ir vertybinės laikysenos daromą įtaką seksualinėms normoms seksualinei gerovei, lytiškumui;
- 4.1.2. būti atviram (-ai), aptariant lytiškumo ugdymo temas ir asmeninius įsitikinimus bei nuostatas;
- 4.1.3. didinti jaunuolių sąmoningumą apie stereotipinius lyčių vaidmenis;
- 4.1.4. suprasti jaunų žmonių socialinį kontekstą ir seksualinę įvairovę;
- 4.2. Dalintis mokslu grįsta ir žmogaus teises užtikrinančia informacija apie lytiškumą su jaunais žmonėmis:
  - 4.2.1. kurti saugią ir įtraukiančią atmosferą lytiškumo ugdymui įgyvendinti;
  - 4.2.2. užtikrinti jaunuolių amžių ir brandą atitinkančios informacijos parinkimą;
  - 4.2.3. pateikti informaciją lytiškumo ugdymo temomis jaunuoliams (-ėms) suprantama ir priimtina kalba, naudoti jiems aktualius pavyzdžius bei metodus informacijos perdavimui;
  - 4.2.4. informuoti jaunus žmones apie mokslo ir žmogaus teisėmis grįstos informacijos šaltinius internete;
  - 4.2.5. skatinti reflektuoti apie lytiškumo ugdymo metu suteikiamą informaciją ir jos pritaikomumą.
- 4.3. Padėti jauniems žmonėms suprasti tarpasmeninius santykius ir įgalinti juos kurti bei palaikyti sveikus santykius tiek su savimi, tiek su kitais:
  - 4.3.1. padėti jaunuoliams (-ėms) identifikuoti savo stipriąsias puses ir taip stiprinti jų pasitikėjimą savimi;
  - 4.3.2. kviesti jaunus žmones atpažinti ir prisiimti atsakomybę už savo vaidmenį tarpasmeniniuose santykiuose;
  - 4.3.3. ugdyti jaunuolių efektyvaus bendravimo kompetencijas;
  - 4.3.4. suteikti jaunuoliams (-ėms) žinių, leidžiančių atpažinti sveikus ir toksiškus santykius;
  - 4.3.5. skatinti jaunuolius (-ias) įvardinti asmenines ribas tarpasmeniniuose santykiuose;
  - 4.3.6. identifikuoti abipusio sutikimo reikšmę intymiuose ir tarpasmeniniuose santykiuose.
- 4.4. Įvardinti seksualinį elgesį kaip pozityvų, džiuginantį ir sveiką procesą:
  - 4.4.1. pateikti informaciją apie seksualinį elgesį kaip natūralų ir turintį teigiamus potyrius reiškinių;
  - 4.4.2. identifikuoti seksualines funkcijas padedančius įvardinti terminus ir atvirai bei drąsiai juos naudoti;
  - 4.4.3. suteikti jaunuoliams (-ėms) žinių ir įgūdžių, leidžiančių užtikrinti jų seksualinę gerovę;
  - 4.4.4. skatinti jaunuolius (-ias) priimti atsakingus, apgalvotus, sąmoningus sprendimus dėl savo lytinio gyvenimo;
  - 4.4.5. informuoti jaunuolius (-ias) apie lytiškai plintančias infekcijas bei saugius lytinius santykius;
  - 4.4.6. supažindinti jaunuolius (-ias) su nėštumo prevencija bei galimais sprendimo būdais sulaukus teigiamo nėštumo testo;
  - 4.4.7. įtraukti jaunuolius (-ias) kuriant organizacijos taisykles lytiškumo ugdymo temomis.
- 4.5. Įgalinti jaunuolius atpažinti diskriminacijos ir smurto formas:

- 4.5.1. kurti teigiamą, nevertinantį santykį nepaisant seksualinės orientacijos ir/ar lytinio identiteto;
- 4.5.2. gebėti identifikuoti paplitusius stereotipus lyties ar seksualinės orientacijos pagrindu bei suprasti jų daromą įtaką;
- 4.5.3. įvardinti skirtingas smurto formas;
- 4.5.4. šviesti jaunuolius (-ias), jog turi teisę gyventi nepatirdamas (-a) jokio smurto;
- 4.5.5. identifikuoti smurto intervencijos ir prevencijos įgyvendinimo poreikį;
- 4.5.6. supažindinti su institucijomis bei organizacijomis, kurios suteikia pagalbą diskriminacijos ir smurto atveju.
- 4.6. Suprasti tėvų/globėjų atliekamą vaidmenį lytiškumo ugdyme:
  - 4.6.1. suprasti tėvų/globėjų auklėjimo bei požiūrio daromą įtaką jaunuolių lytiškumo ugdymui;
  - 4.6.2. konsultuoti jaunuolius (-ias) apie tai, kaip kalbėti su tėvais/globėjais lytiškumo ugdymo temomis;
  - 4.6.3. esant poreikiui atlikti mediatoriaus vaidmenį tarp jaunuolių (-ės) ir jo (-s) tėvų/globėjų lytiškumo ugdymo kontekste.
- 4.7. Skatinti ir vystyti tarpsektorinį bendradarbiavimą siekiant atliepti konkrečių jaunų žmonių poreikius ir padėti įveikti asmeninius iššūkius:
  - 4.7.1. bendradarbiauti su kitais veikėjais, siekiančiais užtikrinti visuminį lytiškumo ugdymą;
  - 4.7.2. ieškoti ir valdyti išteklius, leidžiančius užtikrinti jaunuolių nemokamą lytinės sveikatos patikrinimą, nemokamą higienos ir barjerinių apsaugos priemonių prieinamumą;
  - 4.7.3. identifikuoti organizacijas, kurių įtraukimas prisidėtų prie jaunuolių poreikių bei asmeninių iššūkių sprendimo.

5. Mokymų programą sudaro 4 moduliai: Tarpasmeniniai santykiai, Brendimas ir lytiniai santykiai, Seksualinė įvairovė ir jos atspindys visuomenėje, Lytiškumo ugdymas ir aš:

5.1. Reikalavimai Tarpasmeninių santykių moduliui ir jo vykdymui pateikiami Aprašo 1 priede.

5.2. Reikalavimai Brendimo ir lytinių santykių moduliui ir jo vykdymui pateikiami Aprašo 2 priede.

5.3. Reikalavimai Seksualinės įvairovės ir jos atspindžiui visuomenėje moduliui ir jo vykdymui pateikiami Aprašo 3 priede.

5.4. Reikalavimai Lytiškumo ugdymo ir aš moduliui bei jo vykdymui pateikiami Aprašo 4 priede.

6. Mokymų programos apimtis – 64 akademinės valandos: 32 kontaktinės akademinės valandos, 32 savarankiško darbo akademinės valandų:

6.1. Tarpasmeninių santykių moduliui skiriama 8 kontaktinės akademinės valandos ir 8 savarankiško darbo akademinės valandos.

6.2. Brendimo ir lytinių santykių moduliui skiriama 8 kontaktinės akademinės valandos ir 8 savarankiško darbo akademinės valandos.

6.3. Seksualinės įvairovės ir jos atspindžiui visuomenėje moduliui skiriama 8 kontaktinės akademinės valandos ir 8 savarankiško darbo akademinės valandos.

6.4. Lytiškumas ir aš moduliui skiriama 8 kontaktinės akademinės valandos ir 8 savarankiško darbo akademinės valandos.

7. Apraše vartojamos sąvokos ir temos atitinka [Lytiškumo ugdymo praktiniame gide](#) (2023) pateikiamą informaciją. Į šį gidą įtrauktos temos yra įvardijamos Jungtinių tautų organizacijos, užsiimančios lyčių lygybe ir moterų galių suteikimu (UNWomen), Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO), Pasaulio sveikatos organizacijos ir Europos Komisijos lytiškumo ugdymo gairėse.

II SKYRIUS MOKYMŲ PROGRAMOS VYKDYMO TVARKA

8. Mokymai privalo vykti pagal Mokymų programą, parengtą pagal šio Aprašo prieduose pateiktus Mokymų modulių aprašus.

9. Mokymų programą rengia, Mokymus organizuoja ir už kokybę atsako Jaunimo reikalų agentūra.

10. Mokymų dalyviams, išklausiusiems visas Mokymų programoje numatytas temas, sėkmingai atlikusiems praktines užduotis ne vėliau kaip per 30 darbo dienų išduodami Mokymų baigimo pažymėjimai.

11. Pažymėjime, kurį išduoda Jaunimo reikalų agentūra, nurodoma:

- 11.1. pažymėjimo pavadinimas;
- 11.2. asmens, baigusio Mokymus, vardas ir pavardė, asmens kodas;
- 11.3. Mokymų metu įgytos kompetencijos;
- 11.4. pažymėjimo išdavimo data ir jo registracijos numeris.

12. Duomenų subjekto teisės įgyvendinamos 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas) ir duomenų valdytojo, į kurį kreipiamasi dėl duomenų subjekto teisių įgyvendinimo, nustatyta tvarka.

Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, leidžiančių įgyvendinti lytiškumo ugdymo praktinį gidą, mokymų organizavimo tvarkos aprašas
1 priedas

DIRBANČIŲJŲ SU JAUNIMU KOMPETENCIJŲ, LEIDŽIANČIŲ ĮGYVENDINTI LYTIŠKUMO UGDYMO PRAKTINĮ GIDĄ, MOKYMŲ PROGRAMOS MODULIS: TARPASMENINIAI SANTYKIAI

1. Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, skirtų Lytiškumo ugdymo praktinio gido įgyvendinimui, Mokymų programos modulio Tarpasmeniniai santykiai apimtis: 8 kontaktinės akademinės valandos ir 8 savarankiško darbo akademinės valandos.

2. Santrauka. Šiame modulyje dalyviai atpažins mitus ir faktus susijusius su seksualiniu elgesiu bei lyčių vaidmenimis, susipažins su tarpasmeniniais santykiais, jų įvairove, skirtingomis santykių stadijomis, sveiku bei pozityviu seksualiniu elgesiu. Dalyviai identifikuos skirtingas smurto formas bei jų pasireiškimo tendencijas. Taip pat lavins savo bendravimo kompetencijas bei praktiškai jas išbandys seksualinės gerovės, emocinės ir fizinės sveikatos kontekste.

3. Tarpasmeninių santykių modulio uždavinys. Suteikti jaunimo darbuotojams teorinių ir praktinių žinių apie lyčių vaidmenis bei jų stereotipus, tarpasmeninius santykius, smurto formas, ugdyti jų kompetencijas, reikalingas aiškiai bendrauti apie seksualinę gerovę.

4. Mokymosi rezultatai (siekiniai). Tarpasmeninių santykių modulis siekia lavinti Aprašo 1 skyriuje įvardytas 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5 ir 4.7 Mokymų kompetencijas. Sėkmingai baigę Tarpasmeninių santykių modulį dalyviai gebės:

- 4.1. Įvardinti skirtingus tarpasmeninius santykius ir įgalinti jaunuolius atpažinti sveikus bei toksiškus santykius;
- 4.2. Padėti jaunuoliams suprasti turimų santykių patirtis ir žinias;
- 4.3. Kritiškai vertinti mitus apie seksualinį elgesį;
- 4.4. Šviesti jaunus žmones apie seksualinį elgesį kaip sveiką ir pozityvų reiškinį;
- 4.5. Atvirai kalbėti apie priežastis kodėl žmonės (ne)užsiima seksu;
- 4.6. Įvertinti abipusio sutikimo svarbą tarpasmeniniuose santykiuose ir ugdyti jaunuolius (-es) apie savo ribų sąmoningumą;
- 4.7. Suprasti pornografijos daromą įtaką jauniems žmonėms;
- 4.8. Identifikuoti veiksnius, darančius įtakos sprendimų priėmimui (pvz., bendraamžių spaudimas, visuomenėje nusistovėjusios normos, alkoholio ar psichiką veikiančių medžiagų vartojimas ir kt.);
- 4.9. Suprasti veiksnius, darančius įtakos tarpasmeniniai komunikacijai;
- 4.10. Taikyti efektyvaus bendravimo metodus/teigiamus bendravimo įgūdžius bei skatinti jaunuolius (-es) juos naudoti bendraujant lytiškumo temomis;
- 4.11. Įvardinti skirtingas smurto formas;

4.12. Suteikti jaunuoliams (-ėms) žinių, leidžiančių atpažinti smurtą artimoje aplinkoje;

4.13. Apibūdinti prekybos žmonėmis reiškinių ir seksualinį išnaudojimą.

5. Rekomenduojami mokymo(si) metodai:

5.1. Kontaktinių mokymų metu rekomenduojama, kad teorinės paskaitos ir diskusijos būtų derinamos su praktiniais užsiėmimais arba mokymosi per patirtį ir iš savo patirties būdu, taikant vaidmenų žaidimus, ugdomųjų situacijų atvejo analizę, interviziją, refleksijos metodus (grupės ir asmeninės). Teorinės paskaitos turi sudaryti ne daugiau nei 50 proc. modulio apimties.

5.2. Savarankiško mokymosi metu, rekomenduojama: asmeninės refleksijos metodai, draugo metodas, intervizija, populiariosios kultūros (žurnalų, knygų, muzikos, filmų) studijos, praktinių ir ugdomųjų situacijų atvejo analizė. Dalyviai turėtų būti skatinami sukurti vizualizaciją (-as) apie abipusį sutikimą intymiuose santykiuose ir/arba apie lyčių vaidmenų stereotipus, ir/arba apie smurto formų įvairovę skirtą (-as) informuoti jaunuolius (-ias) ir tai pritaikyti darbinėje aplinkoje.

6. Tarpasmeninių santykių modulio turinys:

6.1. Santykis su savimi;

6.2. Tarpasmeniniai santykiai ir jų įvairovė;

6.3. Sveiki ir toksiški santykiai: kaip juos atpažinti?

6.4. Santykių pabaiga;

6.5. Seksualinio elgesio samprata: mitai ir faktai;

6.6. Sąmoningi sprendimai dėl seksualinio elgesio;

6.7. Abipusis sutikimas tarpasmeniniuose santykiuose;

6.8. Efektyvūs bendravimo įgūdžiai: veiksniai darantys įtaką komunikacijai;

6.9. Smurto formos ir poveikis žmogui;

6.10. Seksualinis išnaudojimas – prekybos žmonėmis forma;

7. Reikalavimai Tarpasmeninių santykių modulio lektoriams. Modulio lektoriai turi būti įgiję ne žemesnį kaip bakalauro kvalifikacinį laipsnį arba jam prilygintą aukštąjį išsilavinimą arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintą užsienyje įgytą kvalifikaciją ir turėti ne mažesnę nei 5 metų patirtį įgyvendinant visuminį lytiškumo ugdymą.

Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, leidžiančių įgyvendinti lytiškumo ugdymo praktinį gidą, mokymų organizavimo tvarkos aprašas
2 priedas

DIRBANČIŲJŲ SU JAUNIMU KOMPETENCIJŲ, LEIDŽIANČIŲ ĮGYVENDINTI LYTIŠKUMO UGDYMO PRAKTINĮ GIDĄ, MOKYMŲ PROGRAMOS MODULIS: BRENDIMAS IR LYTINIAI SANTYKIAI

1. Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, skirtų Lytiškumo ugdymo praktinio gido įgyvendinimui, Mokymų programos modulio Brendimas ir lytiniai santykiai apimtis: 8 kontaktinės akademinės valandos ir 8 savarankiško darbo akademinės valandos.

2. Santrauka. Brendimo ir lytiniai santykiai modulis skirtas pristatyti fizinius ir emocinius pokyčius, vykstančius jaunų žmonių kūnuose jiems bręstant bei supažindinti su interlytiškumu, įgalinti kalbėti apie išorinių lytinių organų higieną bei įvardinti sąlygas, kuomet yra rekomenduojama kreiptis į gydytoją. Taip pat skiriama dėmesio aptarti galimas organizmo reakcijas į seksualinius dirgiklius, reprodukcijos procesą, lytiniu keliu plintančias infekcijas bei įvardinti veiksnius, leidžiančius užtikrinti saugesnius lytinius santykius bei galimas nėštumo prevencijos priemones.

3. Brendimo ir lytinių santykių modulio uždavinys. Suteikti su jaunimu dirbantiems teorinių žinių apie brendimo metu vykstančius pokyčius jaunuolio (-ės) kūne bei tinkamos higienos užtikrinimą. Taip pat jaunimo darbuotojams suteikti teorinių žinių, grįstų mokslu bei žmogaus teisėmis ir taip įgalinti atvirai kalbėti apie lytinius santykius, lytiškai plintančias ligas ir būdus, leidžiančius sumažinti riziką jomis užsikrėsti, reprodukciją, nėštumo prevenciją ir pasirinkimo galimybes sužinojus apie nėštumą.

4. Mokymosi rezultatai (siekiniai). Brendimo ir lytinių santykių modulis siekia lavinti Aprašo 1 skyriuje įvardytas 4.1, 4.2, 4.3 ir 4.4 Mokymų kompetencijas. Sėkmingai baigę Brendimo ir lytinių santykių modulį dalyviai gebės:

- 4.1. Suprasti vykstančius pokyčius organizme brendimo laikotarpiu ir parinkti tinkamus žodžius apie tai kalbėti su jaunuoliais (-ėmis);
- 4.2. Atvirai įvardinti išorinių lytinių organų higienos užtikrinimo normas;
- 4.3. Skatinti jaunuolius (-ias) pažinti ir kurti sveiką santykį su savo kūnu;
- 4.4. Apibūdinti menstruacijas bei jų metu naudojamas higienos priemones;
- 4.5. Perteikti informaciją apie reprodukcijos procesą jaunuoliams suprantamu ir įtraukiančiu būdu;
- 4.6. Informuoti jaunuolius apie lytiniu keliu plintančias ligas;
- 4.7. Įvardinti metodus, leidžiančius užtikrinti saugesnius lytinius santykius;
- 4.8. Supažindinti jaunuolius (-es) su nėštumo prevencijos priemonėmis;
- 4.9. Analizuoti visus galimus sprendimo variantus sužinojus apie nėštumą;
- 4.10. Suprasti interlytiškumą ir jį apibūdinti.

5. Rekomenduojami mokymo(si) metodai:

5.1. Kontaktinių mokymų metu rekomenduojama, kad teorinės paskaitos ir diskusijos būtų derinamos su praktiniais užsiėmimais arba mokymosi per patirtį ir iš savo patirties būdu, taikant vaidmenų žaidimus, ugdomųjų situacijų atvejo analizę, praktikos atvejų aptarimus, interviziją, refleksijos metodus (grupės ir asmeninės). Teorinės paskaitos turi sudaryti ne daugiau nei 50 proc. modulio apimtį.

5.2. Savarankiško mokymosi metu, rekomenduojama: asmeninės refleksijos metodai, draugo metodas, intervizija, populiariosios kultūros (žurnalų, knygų, muzikos, filmų) studijos, praktinių ir ugdomųjų situacijų atvejo analizė. Dalyviai turėtų būti skatinami sudaryti organizacijos taisyklės, įvardinančias, kaip reiktų elgtis jaunimo darbuotojui, jei jaunuolis (-ė) identifikuoja lytinės sveikatos sutrikimus, galimą nėštumą bei numatyti higienos priemonių ir barjerinių apsaugos priemonių laikymo bei prieinamumo jaunuoliams (-ėms) galimybes.

6. Brendimo ir lytinių santykių modulio turinys:

- 6.1. Kūno pokyčiai brendimo laikotarpiu: viskas, ką svarbu žinoti;
- 6.2. Žmogaus išvaizda ir kūno suvokimas fizinės ir psichologinės sveikatos fone;
- 6.3. Interlytiškumas;
- 6.4. Ženkla rodantys, kad reikia kreiptis į gydytoją;
- 6.5. Menstruacijos ir higienos užtikrinimas jų metu;
- 6.6. Reprodukcija;
- 6.7. Lytiniu keliu plintančios infekcijos;
- 6.8. Saugūs lytiniai santykiai ir nėštumo prevencijos priemonės;
- 6.9. Neplanuotas nėštumas: tarpininkavimas dėl jaunuoliui reikiamų paslaugų gavimo, jauno žmogaus nukreipimas ir palydėjimas.

7. Reikalavimai Brendimo ir lytinių santykių modulio lektoriams. Bent vienas iš Modulio lektorių turi būti įgijęs medicinos bakalauro ar magistro kvalifikacinį laipsnį arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintą užsienyje įgytą kvalifikaciją ir turėti ne mažesnę nei 5 metų darbo sveikatos srityje patirtį.

Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, leidžiančių įgyvendinti lytiškumo ugdymo praktinį gidą, mokymų organizavimo tvarkos aprašas
3 priedas

**DIRBANČIŲJŲ SU JAUNIMU KOMPETENCIJŲ,
LEIDŽIANČIŲ ĮGYVENDINTI LYTIŠKUMO UGDYMO PRAKTINĮ GIDĄ,
MOKYMŲ PROGRAMOS MODULIS: SEKSUALINĖ ĮVAIROVĖ IR JOS ATSPINDYS
VISUOMENĖJE**

1. Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, skirtų Lytiškumo ugdymo praktinio gido įgyvendinimui, Mokymų programos modulio Seksualinė įvairovė ir jos atspindys visuomenėje (toliau – Seksualinė įvairovė) apimtis: 8 kontaktinės akademinės valandos ir 8 savarankiško darbo akademinės valandos.

2. Santrauka. Šiame modulyje dalyviai susipažins su seksualinės orientacijos samprata ir įvairove, atsiskleidimo procesu bei patarimais palengvinančiais atsiskleidimą, skirtingų tipų neapykantos formomis LGBTQIA+ bendruomenės narių atžvilgiu. Dalyviai įgys žinių, leidžiančių suprasti ir padėti ieškoti pagalbos jaunuoliams, susiduriantiems su diskriminacija lyties ir/ar seksualinės orientacijos pagrindu.

3. Seksualinės įvairovės modulio uždavinys. Suteikti jaunimo darbuotojams teorinių žinių, paremtų mokslu ir žmogaus teisių užtikrinimu, siekiant suprasti seksualinių orientacijų įvairovę bei tinkamas sąlygas LGBTQIA+ bendruomenės nariams atsiskleisti, skirtingas neapykantos formas ir pasireiškimo būdus LGBTQIA+ bendruomenės atžvilgiu, diskriminaciją lyties ir/ar seksualinės orientacijos pagrindu.

4. Mokymosi rezultatai (siekiniai). Seksualinės įvairovės modulis siekia lavinti Aprašo 1 skyriuje įvardytas 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6 ir 4.7 Mokymų kompetencijas. Sėkmingai baigę Seksualinės įvairovės modulį dalyviai gebės:

- 4.1. Suprasti skirtingas seksualines orientacijas ir normalizuoti jų apraiškas;
- 4.2. Informuoti ir konsultuoti jaunuolius apie atsiskleidimo procesą;
- 4.3. Šviesti jaunus žmones apie neapykantos formas, paplitimą visuomenėje ir jų daromą poveikį;
- 4.4. Atpažinti diskriminaciją lyties ir seksualinės orientacijos pagrindu bei lavinti jaunuolių supratimą šia tema.

5. Rekomenduojami mokymo(si) metodai.

5.1. Kontaktinių mokymų metu rekomenduojama, kad teorinės paskaitos ir diskusijos būtų derinamos su praktiniais užsiėmimais arba mokymosi per patirtį ir iš savo patirties būdu, taikant vaidmenų žaidimus, ugdomųjų situacijų atvejo analizę, interviziją, refleksijos metodus (grupės ir asmeninės). Teorinės paskaitos turi sudaryti ne daugiau nei 50 proc. modulio apimtį.

5.2. Savarankiško mokymosi metu, rekomenduojama: asmeninės refleksijos metodai, draugo metodas, intervizija, populiariosios kultūros (žurnalų, knygų, muzikos, filmų) studijos, praktinių ir ugdomųjų situacijų atvejo analizė. Dalyviai turėtų būti skatinami sukurti savo

organizacijos taisykles, netoleruojančias diskriminacijos lyties pagrindu ar narių, priklausančių LGBTQIA+ bendruomenei, atžvilgiu.

6. Seksualinės įvairovės modulio turinys:

- 6.1. Seksualinė orientacija ir jos įvairovė;
- 6.2. Atsiskleidimo procesas;
- 6.3. Neapykantos formos prieš LGBTQIA+ bendruomenės narius;
- 6.4. Diskriminacija lyties ir seksualinės orientacijos atžvilgiu.

7. Reikalavimai Seksualinės įvairovės modulio lektoriams. Modulio dėstytojai turi būti įgiję ne žemesnį kaip bakalauro kvalifikacinį laipsnį arba jam prilygintą aukštąjį išsilavinimą arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintą užsienyje įgytą kvalifikaciją ir turėti ne mažesnę nei 5 metų patirtį įgyvendinant visuminį lytiškumo ugdymą.

Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, leidžiančių įgyvendinti lytiškumo ugdymo praktinį gidą, mokymų organizavimo tvarkos aprašas
4 priedas

**DIRBANČIŲJŲ SU JAUNIMU KOMPETENCIJŲ,
LEIDŽIANČIŲ ĮGYVENDINTI LYTIŠKUMO UGDYMO PRAKTINĮ GIDĄ,
MOKYMŲ PROGRAMOS MODULIS: LYTIŠKUMO UGDYMAS IR AŠ**

1. Dirbančiųjų su jaunimu kompetencijų, skirtų Lytiškumo ugdymo praktinio gido įgyvendinimui, Mokymų programos Lytiškumo ugdymas ir aš modulio (toliau – Lytiškumo ugdymo modulis) apimtis: 8 kontaktinės akademinės valandos ir 8 savarankiško darbo akademinės valandos.

2. Santrauka. Šiame modulyje dalyviai bus kviečiami apgalvoti savo turimas žinias, nuostatas bei vertybes lytiškumo ugdymo temomis, nurodyti veiksnius, dariusius didžiausią įtaką lytiškumo ugdymui augant ir įvardinti galimas šio ugdymo spragas, susipažinti su tėvų/globėjų vaidmens svarba lytiškumo ugdyme. Dalyviai bus skatinami identifikuoti esamas socialines stigmatas ir jų mažinimo galimybes lytiškumo ugdymo kontekste bei ieškoti sprendimų, kaip įtraukti jaunuolius (-es) į lytiškumo ugdymo procesą.

3. Lytiškumo ugdymo modulio uždavinys. Suteikti jaunimo darbuotojams galimybę reflektuoti apie savo turimas nuostatas bei vertybes lytiškumo ugdymo temomis, suprasti, kokią įtaką esamam požiūriui apie lytiškumo ugdymą turi žiniasklaidos priemonės, kultūrinės ar religinės bendruomenės ir įgalinti Lytiškumo ugdymo praktiniame gide pateikiamą informaciją perduoti jauniems žmonėms.

4. Mokymosi rezultatai (siekiniai). Lytiškumo ugdymo modulis siekia lavinti Aprašo 1 skyriuje įvardytas 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6 ir 4.7. Mokymų kompetencijas. Sėkmingai baigę Lytiškumo ugdymo modulį dalyviai gebės:

- 4.1. atpažinti savo turimas vertybes bei nuostatas lytiškumo ugdymo tema;
  - 4.2. įvardinti visuomenėje paplitusias stigmatas, susijusias su lytiškumo ugdymu;
  - 4.3. kritiškai vertinti viešojoje erdvėje pateikiamą informaciją susijusią su lytiškumo ugdymu;
  - 4.4. identifikuoti lytiškumo ugdymo temas, kurioms nepritariama ir kurių įgyvendinimas reikalautų papildomų priemonių;
  - 4.5. sukurti sąlygas, leidžiančias jaunuoliams (-ėms) tiek dalintis patirtimi, tiek klausti apie dominančią ir aktualią informaciją.
5. Rekomenduojami mokymo(si) metodai.

5.1. Kontaktinių mokymų metu rekomenduojama, kad teorinės paskaitos ir diskusijos būtų derinamos su praktiniais užsiėmimais arba mokymosi per patirtį ir iš savo patirties būdu, taikant vaidmenų žaidimus, ugdymų situacijų atvejo analizę, interviziją, refleksijos metodus (grupės ir asmeninės). Teorinės paskaitos turi sudaryti ne daugiau nei 50 proc. modulio apimtį.

5.2. Savarankiško mokymosi metu, rekomenduojama: asmeninės refleksijos metodai, draugo metodas, intervizija, populiariosios kultūros (žurnalų, knygų, muzikos, filmų) studijos, praktinių ir ugdomųjų situacijų atvejo analizė. Dalyviai turėtų būti skatinami įvardinti savo organizacijos misiją, viziją ir vertybes jaunuolių lytiškumo ugdymo tema.

6. Lytiškumo ugdymo modulio turinys:

6.1. Lytiškumas ir lytiškumą formuojantys veiksniai;

6.2. Jaunimo darbuotojų asmeninės lytiškumo ugdymo patirtys;

6.3. Visuminis lytiškumo ugdymas ir jo svarba;

6.4. Socialinių normų ir įsitikinimų kaita;

6.5. Jaunimo įtraukimas į lytiškumo ugdymo procesą: tinkamų sąlygų, visapusiškos informacijos, sveiko ir pagarbaus požiūrio į save bei kitus užtikrinimas;

6.6. Jaunimo darbuotojo vaidmuo lytiškumo ugdymo procese.

7. Reikalavimai Lytiškumo ugdymo modulio lektoriams. Modulio lektoriai turi būti įgiję ne žemesnį kaip bakalauro kvalifikacinį laipsnį arba jam prilygintą aukštąjį išsilavinimą arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintą užsienyje įgytą kvalifikaciją ir turėti ne mažesnę nei 5 metų patirtį įgyvendinant visuminį lytiškumo ugdymą.

INFORMACIJOS ŠALTINIAI

1. P. L. Berger, T. Luckmann (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*.
2. Bioetika. Skirtingos lytiškumo sampratos. Prieiga internete: [čia](#).
3. J. Butler (2010). *Gender Trouble*. Routledge. Prieiga internete: [čia](#).
4. L. M. Forsell, J. A. Astrom (2012). *An Analysis of Resistance to Change Exposed in Individuals' Thoughts and Behaviors*. Comprehensive psychology. 1. Prieiga internete: [čia](#).
5. Įvairovės ir edukacijos namai. Lytiškumo žodynis. Prieiga internete: [čia](#).
6. Lietuvių žodynas. Prieiga internete: [čia](#).
7. M. Foucault (1999). *Seksualumo istorija*.
8. A. Pakšytė. Stokholmo universiteto docentas: antigenderizmas padėjo telkti moralinį palaikymą Putino Rusijai. Prieiga internete: [čia](#).
9. Vaiko teisių linija. Prieiga internete: [čia](#).
10. R. Veenhoven., C. Mundi (2005). *What did the sexual revolution bring? Seksuele revolutie ter discussie. Van Phil Bloom tot Sex and the City*. Civis Mundi, Jaarboek, 4, 93-105. Prieiga internete: [čia](#).
11. M. Weber (1997). *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia*. Pradai.
12. M. Weber (2009). *The Theory of Social and Economic Organization*. Free Press.